

20377

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME BÖLÜMÜ

BİR EĞİTİM KURUMU MONOGRAFİSİ

DARÜŞŞAFAKA

(Yüksek Lisans Tezi)

ADEM İNCE

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Danışman:

Doç. Dr. Mehmet Fikret Gezgin

İstanbul 1992

20377

Bir Eğitim Kurumu Monografisi

DARÜŞŞAFAKA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....I

KISALTMALAR.....IV

I. BÖLÜM

DARÜŞŞAFAKA'NIN KURULUŞU 1

A- DARÜŞŞAFAKA'NIN KURULUŞ YILLARINDAKİ EĞİTİM
SİSTEMİ..... 1

a- Tanzimat Döneminde Eğitim Alanındaki

Gelişmeler 2

b- Islahat Fermanı'ndan Sonraki Eğitim Alanındaki

Gelişmeler 3

B-CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE..... 6

a- Cemiyetin Kuruluşu 6

b- Cemiyetin Gayesi..... 7

c- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Faaliyetleri..... 9

1- Valide Mektebi..... 9

2- Ebubekir Paşa Mektebi..... 11

d- Bu Mekteplerde Okutulan Dersler 11

e- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Neşriyatı..... 12

C- DARÜŞŞAFAKA'NIN İNŞASI 13

a- Darüşşafaka'ya Duyulan İhtiyaç 13

b- Yer Seçim Çalışmaları 14

c- İnşaatın Başlaması ve Yapılan Yardımlar 15

d- Darüşşafaka'nın Açılışı 15

II. BÖLÜM

DARÜŞŞAFAKA VE EĞİTİM TARİHİMİZDEKİ YERİ..... 17

A-DARÜŞŞAFKA MEKTEBİ	17
a- Talebe Kabulü	17
b- Darüşşafaka'nın İlk Ders Programı	18
c- Darüşşafaka'da Okutulan Dersler	20
d- Darüşşafaka'nın Uğradığı Değişiklikler	28
e- Darüşşafaka'da Öğretim Süresi.....	30
f- Darüşşafaka'nın Eğitim Seviyesi.....	31
g- Darüşşafaka Öğretmenleri.....	33
h- Darüşşafaka Mezunları.....	33
B- DARÜŞŞAFKA'NIN İDARESİ.....	35
a- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye	35
1- Kuruluş ve Faaliyetleri	35
2- Cemiyetin Uğradığı Değişiklikler.....	36
3- Cemiyetin Tekrar Faaliyete Geçmesi.....	38
b- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Nizamnamesi.....	40
1- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Vezaifini Meşgur Nizamname (Cemiyetin Görevlerine İlişkin Nizamname).....	40
2- Darüşşafaka'nın İdaresine Dair Nizamname.....	43
C-DARÜŞŞAFKA'NIN MÂLİ VAZİYETİ.....	45
a- Talebelerin İhtiyaçlarının Temini	45
b- Kuruluş Yıllarında Darüşşafaka'nın Mâli Durumu...	47
c- Maarif Nezareti İdaresindeki Mâli Durum	50
d- Cumhuriyet Dönemine Kadarki Mâli Durum	52
e- Cumhuriyet Dönemine Kadar Darüşşafaka'nın Gelir Kaynakları	53
1- Gayrimenkuller	53

2- Diğer Gelir Kaynakları	54
---------------------------------	----

III. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE DARÜŞŞAFAKA	55
-----------------------------	----

A- DARÜŞŞAFAKA LİSESİ	55
-----------------------------	----

a- Eğitim Seviyesi.....	56
-------------------------	----

b- Talebe Kabul Şartları	56
--------------------------------	----

c- Öğrenci Mevcudu.....	57
-------------------------	----

B- DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ	59
-------------------------------	----

a- Cemiyetin Faaliyetleri.....	60
--------------------------------	----

1- Tanıtım Çalışmaları.....	61
-----------------------------	----

2- Darüşşafaka Kampüsü.....	61
-----------------------------	----

3- Darüşşafaka Huzurevi.....	62
------------------------------	----

4- Sait Faik Abasıyanık Ödülü.....	62
------------------------------------	----

b- Cemiyetin Gelir ve Giderleri.....	62
--------------------------------------	----

NETİCE	63
--------------	----

BİBLİYOGRAFYA.....	66
--------------------	----

EKLER

- DARÜŞŞAFAKA MÜDÜRLERİ.....	1
------------------------------	---

- DARÜŞŞAFAKA'NIN KURUCULARI	5
------------------------------------	---

- DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ TÜZÜĞÜ	10
-------------------------------------	----

GİRİŞ

“Bir Eğitim Kurumu Monografisi: Darüşşafaka” isimli bu çalışmamızda, 1873’de kurulan ve 120 yıllık bir tarihi olan, ayrıca Türk Eğitim Tarihinde birçok konuda ilk olma vasfına sahip olan Darüşşafaka Mektebi tanıtılmaya çalışılacaktır.

Umumiyetle, gerek içtimai hayatımızda gerekse geleneksel müesseselerimizde büyük değişikliklerin başladığı hadiseler olarak kabul edilen Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) Fermanlarıyla Osmanlı İmparatorluğunda siyasi ve sosyal alanda büyük değişikliklerin yaşandığı bir vakıadır.

Bu farklılaşmadan en çok etkilenen “Eğitim sistemi” olmuştur. Tanzimat’tan sonra o zamana kadar mevcut olan eğitim kurumlarının yanına, yeni ve çok farklı müfredata sahip mektepler açıldı. Bu arada genellikle eski eğitim kurumları ikinci plana itildi veya feshedilmeye başlandı. Oldukça tafsilatlı ve bağımsız çalışmaları gerektirecek Tanzimat devri eğitim sistemiyle yeni bir kavram ortaya çıktı: “mektepli-medreseli” mücadelesi olarak uzun süre devam eden bu tartışmalar, birçok insanımızın yeni açılan mekteplere soğuk bakmasına yol açtı.

Tanzimatçıların eğitim hamlesi, yurt içinde açılan birçok mekteplerle sınırlı kalmamış, yurt dışına -bilhassa Fransaya- birçok öğrenci gönderilmiş, hatta Paris’de

bir Osmanlı okulu (Mekteb-i Osmani) da açılmıştır. Ancak bu teşebbüslerden istenen netice alınamamıştır.

Ayrıca genellikle zâdegan takımının devam ettiği, Fransızca tedrisat uygulanan ve Batılı tarzda bir eğitimin verildiği Mekteb-i Sultânî (Galatasaray)'de halkın yanında birçok aydının da tepkisini çekiyordu.

Azınlıkların da son derece olumsuz neticeleler veren eğitim hamlelerini gördüğümüz bu yıllarda, Darüşşafaka vücuda getirilmiştir.

Galatasaray Mektebinden 5 sene sonra kurulan ve dersleri Türkçe, fakat ağırlıklı olarak yabancı dil derslerinin de okutulduğu ve aynı seviyede bir eğitimin verildiği Darüşşafaka Mektebinde, dönemin idarecilerinin, aydınlarının, askeri ve medrese erkânının ve halkı ittifakını müşahede ediyoruz.

Mektepli ve medreseliyi bir araya getiren ve halkın büyük teveccühüne mazhar olan ayrıca modern bir eğitim vermesine rağmen parasız olması ve yalnız öksüz, kimsesiz ve fakir çocuklara mahsus bulunması gibi özelliklerinin yanında Osmanlılarda bir derneğin himeyesinde kurulan ilk özel okullardan olmasının yanında devrin Sadrazamı (Başbakanı)'nın Cemiyetin başkanı olması gibi hususlar sebebiyle, sürekli devletin yardımını yanında gören Darüşşafaka, bugün eski aktivitesini kaybetmiş olsa da halen varlığını sürdüren ve aynı zamanda bir sosyal hizmet müessesesi olan ve günümüzde pek de tanınmayan bir, asırlık eğitim kurumumuzdur.

Bu çalışmamızda Darüşşafakayı tanıtırken, önce aynı dönemin bir ürünü olması sebebiyle Tanzimat dönemi eğitim sistemini ve o devirde yeni açılan eğitim kurumlarını ve teşkilatlarını kısa başlıklar halinde inceledikten sonra Mektebin kuruluşundan (1873), Cumhuriyet dönemine kadarki ahvâlini tafsilatlı bir şekilde izah etmeye çalışacağız.

Günümüzdeki Darüşşafaka'nın ve Darüşşafaka Cemiyetinin faaliyetlerini de inceleyen çalışmamız, Mektebin kurucularının hayat hikayeleriyle son bulmaktadır.

Bütün bu incelemelerimizde tarihçi metodu kullandığımız gibi “Kaynak taraması tekniği” takib ettiğimiz usul olmuştur.

Bu çalışmamızda Darüşşafaka’yı ve onun sahibi olan Cemiyetin, Cumhuriyet döneminde dikkat çekici bir hususiyeti olmaması sebebiyle bu devir, kısa bir şekilde izah edilmiştir. Bunun yanında günümüzdeki faaliyetler de çalışmamıza ilave edilmiştir.

Eğitim tarihimizle ilgili eserlerde, mekteple ilgili bazı bilgiler olmasına rağmen, maalesef bunlar, çoğunlukla birbirini tutmayan eksik bilgilerdi. Bu çalışmamızda dönemin gazete ve dergi gibi bazı yayın organlarının yanında eğitim tarihimiz ile ilgili kitaplardan, tez çalışmalarından ve o yılları anlatan tarihi eserlerden istifade ederek, bu mütevazi çalışmayı ortaya çıkardık.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.b.	Adı geçen broŖur
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
A.g.g.	Adı geçen gazete
İst.	İstanbul
Ank.	Ankara
Osm.	Osmanlı İmparatorluğu
S.	Sayfa
Mad.	Madde
Ans.	Ansiklopedi
C.	Cilt

BİRİNCİ BÖLÜM

DARÜŞŞAFKA'NIN KURULUŞU

A-DARÜŞŞAFKA'NIN KURULUŞ YILLARINDAKİ EĞİTİM SİSTEMİ

Darüşşafaka Mektebi, 1873 tarihinde, bir grup Osmanlı münevverlerinin idaresindeki Cemiyet-i Tadrîf ismiyle İslamiye isimli bir dernek tarafından, zeki, çalışkan, fakat maddi imkansızlıklar içinde olan öksüz ve yetim çocukların eğitimi için kurulmuştur¹.

Darüşşafaka, Galatasaray (Mektebi Sultani)dan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda modern manada İdâdî (lise) tahsili veren ve 8 yıllık bir dönemde, zamanının birçok mekteplerinden farklı programların uygulandığı bir mekteptir². Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma hareketlerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen Tanzimat'ın ilanından (1839) sonraki faaliyetlerin bir çoğu Tanzimat dönemi olarak adlandırıldığından, bu meyanda Tanzimatın ilanından 34 yıl sonra kurulan Darüşşafaka Mektebi' de Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi içinde kabul edilmektedir.

Gülhâne Hattı Hümayunu'nda her ne kadar eğitim ile ilgili bir husus mevcut değil ise de, sonraki icraatlarından Tanzimatçıların eğitime büyük önem verdikleri anlaşılır.

Tanzimat öncesi olarak kabul edilen dönemde eğitim müesseseleri, medreseler, sıbyan mektepleri, çeşitli askeri mektepler, Mühendishane-i Berri Humâyûn, Mek

¹ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İst. 1977, 1-2, s.487-494

² Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ank. 1989, s. 188

teb-i Tıbbiye, Mekteb-i Harbiye'nin yanında gayrimüslimlerce kurulan bazı husûsî mektepler mevcut idi³ Ancak medreselerin, eski fonksiyonlarından oldukça uzaklaşmaları bir hakittti.

Bu dönemde eğitim sahasında birçok yenilikler ve yenilik teşebbüsleri olsa da istenen başarı sağlanamamıştır. Mesela, Mekâtib-i Rüşdiye Nezareti ve bunun gibi bazı kurumlar kurulmuş olmasına rağmen rüşdiye mektepleri açılmamıştır⁴

a- Tanzimat Döneminde Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Tanzimatın ilanından bir süre sonra eğitim alanındaki reformlar başlamıştır. Tanzimatın en büyük temsilcisi Mustafa Reşit Paşa, medreselerin artık bütün İslam aleminde olduğu gibi gerileme halinde olduğu için onların ıslâhının da artık mümkün olamayacağını düşünüyordu. Eğitim sisteminin modern batı mektepleri tarzında eğitim kurumları sayesinde mümkün olacağı, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa misâlinde bunun açıkça görüldüğü fikrinde idi⁵.

19. yüzyılın başlarında, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, Mısır'da büyük reformlar yapmış, çeşitli Avrupa ülkelerine öğrenci gönderdiği gibi, Batılı tarzda bir çok modern mektepler açtırmıştır. Bu dönemde Mısır'ın hızlı ilerlemesinde kuşkusuz bu reformların büyük payı vardır.

1846 tarihinde Mekâtib-i Umûmiye Nezareti kuruldu⁶. Bu sırada ilköğretimin yanında ortaöğretimde parasız olması ve Darülfünun'un (üniversite) kurulması kararlaştırıldı. Bundan biraz önce de sıbyan ve rüşdiye okullarının ıslahı, ilk-orta ve yüksek olmak üzere üç kademeli bir eğitim sistemi ve Encümen-i Dâniş gibi kurumların açılışı planlanmıştı⁷.

³ Fatma Ürekli, Tanzimat ve Osmanlı Sosyal Sosyal Yapısı, İst., s.188

⁴ Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ank. 1991, s.8

⁵ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, IV., Ank. 1976, s.168.

⁶ Akyüz, s.488

⁷ Ürekli, s.161

Ancak eğitim sahasındaki asıl atılımlar ve reform olarak sayılabilecek önemli gelişmeler 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı'ndan sonra vuku bulmuştur.

Islahat Fermanı'na (1856) kadarki açılan mekteplerin ve kurumların başlıcaları ve tarihleri şunlardır:

- Mekatib-i Rüşdiye Nezareti (1838/1254)
 - Muvakkat Meclis-i Maarif (1845/1261)
 - Daimi Meclis-i Maarif-i Umumiye (1846/1262)
 - Mekatib-i Umumiye Nezareti (1847/1263)
 - Mekteb-i Maarif-i Adli (1839) a-Maarif-i Adliye b-Ulum-u Edebiye
 - İstanbul'da beş rüşdiye (1848)
 - Dar'ül Maarif (1850)
 - Darü'l Muallimin (1848)
 - Darü'l fünun açma teşebbüsü (1846)
 - Vilayetlerde yirmi beş Rüşdiye açma kararının verilmesi (1853)
- İlmi Kuruluşlar:
- Encümen-i Dâniş⁸.

b-Islahat Fermanından Sonraki Eğitim Alanındaki Gelişmeler

1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı bir çok alanda reformu öngörüyordu ayrıca, eğitimle ilgili bazı hususlar da fermanda mevcuddu. Ancak bununla daha çok gayrimüslim unsurların eğitim serbestisi genişletiliyordu.

Islahat fermanında, eğitimle alakalı sayılabilecek bölüm aşağıya alınmıştır.

"...Saltanat-ı seniyyem tebaasından bulunanlar mekatib-i şahânemin nizâmât-ı mevzularından gerek since (yaşça) ve gerek imtihanca mukarrer olan şeraiti ifa eyledikleri takdirde cümlesi bilfark ve temyiz Devlet-İ Aliyyemin mekatib-i askeriyye

⁸ Kodaman, s.14

ve mülkiyesine kabul olunması ve bundan başka her bir cemaat ve maarif ve hiref ve meslek sanayie dair milletçe mektepler yapmağa mezun olup fakat bu kabule mekatib-i umumiyenin usul-i tedrisi ve muallimlerinin intibahı (seçim) azası taraf-ı şahıanemden mansup muhtelit meclis-i maarifin nezaret ve teftişi tahtında olması."⁹

Islahat Fermanından sonra gayrimüslimlerin Avrupa ülkelerinin de yardımıyla yurdun birçok yerinde açtıkları yabancı okullarda kaliteli bir eğitim vermeleri, Osmanlı hükümetini de bu hususta hareketlerini hızlandırmaya yöneltti.

Bu dönemdeki açılan yeni mekteplere ve eğitim teşkilatlarına kısa kısa temas edecek olursak:

Türk tarihinde ilk defa Milli Eğitim Bakanlığı olarak kabul edilen, 17 Mart 1857 tarihinde "Maârif-i Umûmiye Nezâreti" kuruldu. Nâzırlığına Sami Abdurrahman Paşa, müsteşarlığına da tarihçi Hayrullah Efendi tayin edildi¹⁰. Nezaret bünyesinde kurulan çeşitli komisyonlarca, eğitim mes'eleleri tartışıldı. Ayrıca nezaretin merkez ve taşra teşkilatları te'sis edildi.

Daha sonra Maarif-i Umumiye Nezaretince ilan edilen ve uzun süre yürürlükte kalan bir nizamname ile Fransız eğitim sistemi misal alınarak imparatorluk dahilindeki mektepler verdikleri eğitim ve derecelerine göre sınıflandırılmıştır.

- Mekatib-i Umumiye (Genel Mektepler) ve

- Mekatib-i Hususiye (Özel Mektepler)

olarak iki ana bölümde gösterilen mektepler aşağıdaki gibi sınıflandırılmışlardır:

A- Mekatib-i Umumiye (Genel Mektepler) çatısı altında aşağıdaki mektepler toplanmıştır.

⁹ Islahat Fermanı surneti için bk. İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı tarihi Kronolojisi, IV, s.174-175-176.

¹⁰ Mahmud Cevad, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, İst.1338, s.66.

- Mekatib-i Sıbyaniye (İlk Mektepler): Dört yıllık bir eğitim verilen Sıbyan Mektepleri, müslüman ve gayrimüslimler ile kız talebeler için ayrı ayrı tasnif edilmiştir.

- Mekatib-i Rüşdiye (Orta Mektep): Sıbyan Mekteplerindeki sistem aynen burada da geçerlidir.

- Mekatib-i İdadiye (Lise Seviyesindeki Mektepler): Üç yıllıktır.

- Mekatib-i Sultaniye: "Kısm-ı âdi" ve "Kısm-ı âli" olmak üzere ikiye ayrılır. Her iki kısım da üçer yıllıktır. Ayrıca ikinci kısım "Fen ve Edebiyat" şubelerine ayrılır. Galatasaray ve Dârüşşafaka Mektepleri bunun örnekleridir.

- Mekatib-i Aliye (Yüksek Mektepler): Dârül Muallimîn ve Dârül Muallimât (Erkek ve Kız Öğretmen Okulları) ile Dârülfünun'dan oluşmaktadır. Dârülfünunda [üniversite) Edebiyat, Felsefe, Hukuk ve Fen şubeleri bulunmaktadır.

Mekteplere ait yapılan ilk sınıflandırmada bahsedilen "Mekâtib-i Hususiye" (Özel Mektepler) ise şu ana başlıklardan oluşmakta idi:

- Müslüman tebaanın açtığı okullar
- 2- Gayr-i müslim tebaanın açtığı okullar
- 3- Yabancıların, Osmanlı topraklarında açtığı okullar ¹¹.

Ayrıca bu dönemde yeni açılan bazı mektepler şunlardır:

- İlk Kız Rüşdiyesi (Orta Mektep) (İst. 1858)
- Mekteb-i Mülkiye (1859)
- Orman Mektebi (1859)
- Telgraf Mektebi (1860)
- Galatasaray Sultanisi (1868)
- Darü'lfünun-i Osmâni (Üniversite) (1870)
- Mahrec-i Eklam (1862) (Devlet dairelerine katip yetiştirmek için kurulmuştur.)

¹¹ Kodaman, s. 24

- Lisan Mektebi (1864)
- Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye(1866)
- Eczacılık Mektebi (1867)
- Bahriye Mektebi yanında Kaptan Mektebi (Heybeliada ve Azapkapı-1870)
- Darü'lmuallimat (ilk kız öğretmen okulu 1870)¹² açılmış, ayrıca Rüşdiyelerin sayıları 87'den 386'ya yükseldi.

İşte böylesine eğitim kurumlarının arttığı bir sırada, 1865 yılında Gazi Ahmed Muhtar Paşa ve Namık Kemal gibi kamuoyunun yakından tanıdığı bazı şahsiyetlerin önderliğinde, kimsesiz, öksüz ve yetimlere tahsil imkanı sağlamak üzere İstanbul'da Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye adında bir cemiyet kuruldu. Bu Cemiyet, ileriki bölümlerde geniş bir şekilde izah edileceği gibi, önce Halk Mektepleri olarak anılan eğitim kurumlarını, 1873 tarihinde de Darüşşafaka Mektebini kurup faaliyetlerini sürdürdü.

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanından sonra bilhassa II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) eğitim mes'elelerine büyük ehemmiyet verilmiş, eski eğitim kurumları umumiyetle tasfiye edilirken, modern ve yepyeni birçok ilk ve orta mekteplerle harbiye mektepleri, mülkiye mektepleri gibi eğitim kurumları açılmıştır.

Tanzimat dönemi Eğitim Sistemi gibi, çok teferruathı mevzuda yapılan yeniliklerin önemlileri ana başlıklar halinde yukarıda belirtilmiştir.

Bu yıllarda önce, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye kurulmuş (1865), kısa bir süre sonra, Cemiyet çeşitli faaliyetlere girişmiştir. Bunları aşağıda geniş bir şekilde inceleyeceğiz.

B- CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE

a- Cemiyetin Kuruluşu

¹² Ürekli s.162-170

Daha II. Mahmud (1808-1839) zamanında ilan edilen bir fermanla (1824) imparatorluk dahilindeki bütün vatandaşlar için ilk tahsil mecburiyeti getirilmiş, ustaların temel eğitim almamış çırakları yanlarına almaları men edilmiş ise de bunda tam başarı sağlanhdığı iddia edilemez¹.

İmparatorluk bünyesinde yaşayan bazı azınlıkların eğitime büyük önem vermeleri ve açtıkları okullardan mezun olanların önemlimevkilere gelmeleri, bazı Ossaanlı aydınlarında benzeri faaliyetlere girişip, bilhasa fakir ve zeki müslüman çocuklarının eğitimi için mektepler açmak fikrinin hasıl olmasına yol açtı²

Bu gayenin tahakkuku için "Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Vidili Tefvik Paşa, Yusuf Ziya Paşa, Namık Kemal Bey, Ali Naki Efendi ve Sakızlı Esat Paşa'nın* önderliğinde (1865-1281) tarihinde İstanbul'da Cemiyet-i İslamiye isminde bir dernek kuruldu³.

Dernek, kısa süre sonra da Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ismini aldı⁴.

b-Cemiyetin Gayesi:

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, başta esnafların yanında çalışan çırak çocuklar olmak üzere her türlü halk tabakalarına -tahsil çağı geçmiş olsa da-⁵ bazı günlerin muayyen saatlerinde "akâid-i dîniye, muamelât-ı hesabiye, coğrafya, tarih, kitâbet tedris etmek, çırak olarak çalışanlara da umur-u itikadiye (dînî esaslar) ile okuma yazma öğretmek gayesi ile kurulmuştu⁶.

Cemiyetin ilk hedefi okumaya hevesli kişilere bazı umûmi bilgiler vermek ve okuma yazma öğretmekten ibaretti. Açtığı mekteplere umulandan da fazla rağbet olunca Avrupa Maarifini iyi bilen Mekteb-i Sultani'nin eski müdürlerinden Sakızlı Esat

¹ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ank. 1989, s. 173-174

² Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İst. 1977, I-V, shf. 487

^(*) Kurucularla ilgili tafsilatlı bilgi EKLER bölümünde verilmiştir.

³ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi, İst. 13332, s.8

⁴ Çetin Derin,"Darüşşafaka'nın Kuruluşu" Bilgi Mecmuası, XIII, sayı 147, İst. 1959, s.12.

⁵ Kansu, s.127

⁶ Salname, s.8

Paşa'nında teklifiyle daha köklü ve yüksek eğitim veren ve parasız—yatılı olan Darüşşafakatül İslamiye adıyla bir mektebin açılmasına karar verildi 7.

Aşağıdaki bölümlerde de görüleceği gibi 1873 tarihinde Cemiyet bu arzusunu gerçekleştirince, "Halk Okulu" olarak adlandırılan mektepler kapandı. Bundan sonra cemiyet bütün mesaisini Darüşşafaka Mektebine hasretti 8.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin kuruluşuyla ilan edilen (1865) ilk nizamnamesine göre, Cemiyetin yegane gayesi, başta, öksüz ve kimsesiz çocuklar olmak üzere her sınıf halk tabakalarına "akâid-i diniyeyi talim etmek ile mektup ve sened-i evrakı saireyi kıraat ve tahrir edecek seviyede tahsili liyakad ettirmek" olduğu belirtilmiştir.

Temel dini kurallar ve okuma yazmayı öğretmek niyetiyle kurulan Cemiyet biraz sonra da görüleceği gibi "halk mektepleri" olarak anılan çeşitli eğitim kurumlarında muhtelif halk tabakalarına mezkur temel bilgileri vererek bu vazifesini yapmıştır.

Yine Cemiyetin nizamnamesinden anlaşılmaktadır ki, bütün bu eğitim hizmetleri verilirken kurslara katılanlardan herhangi bir ücret talep edilmediği gibi, bütün eğitim masrafları (kırtasiye, kitap, vb.) Cemiyetçe karşılanmakta, hatta başarılı olanların, diğer eğitim masrafları da (eğer daha yüksek bir mektebe giderse) karşılanmaktadır.⁹

Ancak Cemiyet zannla bu teşebbüslerinde büyük başarılar gösterince, nizamnamesinde değişiklikler yapıp, kısa süreli ve halka bazı temel bilgiler vermekten başka maksadı olmayan mektepler yerine çok daha organize ve köklü eğitim kurumları için çaba harcamıştır.

1865 tarihinde kurulan, Cemiyet-i Terdisiye-i İslamiye'nin kurucularından birçoğu efkâr-ı umumiyenin tanıdığı simalardandır. Bir kaç tanesinin adını zikredecek olursak: "Namık Kemal, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Yusuf Ziya Paşa, Vidinli Tefvik Paşa, Sadrazam Sakızlı Esat Paşa, Ahmed Cevdet Paşa¹⁰ gibi zevatı saymak mümkündür.

7 İlk Halk okulu, Darüşşafaka, İst. 1973,s. 3

8 (a.g.e.) s.4

9 Salname, s.11-12

10 Mehmet İzzet, Mehmed Esat, Osman Nuri, Ali Kami, Darüşşafaka,Türkiye'de ilk Halk Mektebi, İst. 1927 (Osmanlıca) s.4-5

C- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'nin Faaliyetleri

Yukarıda belirtildiği gibi, Cemiyet maksadının husulü için Bayezid semtinde "Valide Mektebi" diye bilinen yerde ve Aksaray'da Ebubekir Paşa Medresesinde şubelerini açıp eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Bunun yanında Cemiyetce kuruluşundan itibaren dört yıl boyunca bir de mecmua çıkarılmış ve benzeri faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bunlar, kısa kısa aşağıda belirtilmiştir.

1- VALİDE MEKTEBİ: Cemiyet kuruluşunu müteakip hemen harekete geçmiş ve pilot bölge olarak seçilen Kapalı Çarşı (büyük çarşı) ahalisine hizmet vermek için çarşı içinde Örucüler kapısındaki Sıbyan Mektebi tamir edilmiş ancak henüz tedrisata başlamadan yandığı için¹¹ yeni bir mekan aranmaya başlanmış ve Maarif Nezaretine aid olan Bayezidsemtindeki Simkeşhane binası dahilindeki Validie Mektebi (Emetullah Kadın) olarak bilinen kısım kuruculardan Yusuf Ziya Bey tarafından bizzat tamir ettirilerek tedrisata başlanmıştır ¹¹.

1865-Nisan ayında tedrisata başlanılan Valide Mektebi iki odadan müteşekkil olup, küçük oda öğretmenlerin istirahatına büyük oda ise dersane olarak kullanılmakta idi ¹³

1874 yılında Maarif Nazır-ı Münif Paşa'nın mektebi kapatmasına kadar devam eden tedrisatın başlangıcı efkâr-ı umumiyede büyük yankılar uyandırmıştır. Mektebin ilk yıllarında neşredilen gazeteler. Mektebe geniş yer vermişlerdir. Bunlardan iki örnek aşağıya alınmıştır.

"Esnaftan isteyenlere umuru itikadiye ve hesabiye talim etmek ve mehma imkan Türkçe okutup yazdırmak üzere bazı zevat (Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye) namıyla bir heyet teşkil ederek Maarif nezareti Celilesinden istidai ruhsat eylemiş (izin almış) çarşı civarında bir mektep dahi istemiş olduklarından keyfiyet canibi Bab-ı Ali'ye arz ile iktiza eden irade-i seniyyesi istihsal olmuştur.

¹¹ İzzet v.d Darüşşafaka, s.5

¹² Salname s.9

¹³ Salname s.10

Rivayet-i vakaaya göre Cemiyeti mezkurenin ittihaz eylediği usul iktizasınca azası iki sınıf olup biri binnefsi mektebin iradesiyle şakirdanın talimi hizmetinde bulunacak ve diğeri her ne surette olursa olsun cemiyetin eğitimine hizmet edecek olan zevattan ibarettir. Cemiyetin talep ettiği mektep tamire muhtaç olarak keyfiyyet Bab-ı Ali'den canib-i Evkafa havale kılınmış olduğundan hitamında tedrise başlanılacaktır. Şakirdana (talebe) sabahları birbuçuk veya iki saat Elifba ve Kelam-ı kadim, ilm-i hal ve bazı Türkçe kitaplar, hesap ve hendese, ve coğrafya, mukaddimat ve biraz tarih okutturulacak.

Şakirdanın kitap ve diğer malzeme-i tahsiliye-i cemiyet tarafından meccanen verileceği gibi, derste isbatı istihkak edenlere teşviken mükafaat dahi ita kılınacaktır."¹⁴ Yine Cemiyetin ilk yıllarından bahseden bir gazete haberi, aşağıya alınmıştır:

"Esbab-ı zaruriyeye mebni vaktiyle okuyup yazmaya muvaffak olamayan her sınıf ehli müslimine akaid-i diniye-i talim ile az vakitte mektub ve sened ve evrak-ı saireyi kıraat ve tahrir edecek mertebe tahsil liyakat ettirmek niyeti hayriyesiyle (Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye) namıyla bir cemiyet teşekkül etmiş ve Maarif Nezareti Aliyesi tarafından, Cemiyeti mezkuriye ruhsat verilip, ancak Örücüler seminde tahsis buyurulan mektep tamir olmak üzere iken bekaza?i Allah Teala muhtarak olduğundan bu maksadın icrası te'hir edilmiş idi. Muahharen Suimkeşhane ittisalinde olan mektep i'ta buyurularak levazım-ı tamiriye ve teşrifiyesi ikmal kılınmış olmakla gelecek zilkadenin ibtidasında biri elifba ve diğeri hesap olmak üzere iki dersin küşadına ibtida olunmak mukarrerdir.

Gerek bu dersler gerek sonrasıyla tedrisi mukarrer olan diğerleri esnaf ve saireye medar-ı suhulet olmak üzere çarşının küşadında ve iş zamanın hülullundaün evelce ita olunacaktır. Mektebe devam kayıtları gibi mühimmatı tahsiliye cemiyet tarafından meccanen verilecektir.

¹⁴ Tasvir-i Efkar Gazetesi, İst. 12 Nisan 1280, sayı 189.

.... Devam etmek isteyenlerin işbu şehr-i şevvalin onbeşinden nihayetine kadar her cumartesi salı ve pençeşnebe (perşembe) günleri mektebi mezkure kayıt olmaları gerekir..."¹⁵

2- EBUBEKİR PAŞA MEKTEBİ: Simkeşhane'deki Valide Mektebi'nin kısa sürede beklenenin de üzerinde rağbet görmesi üzerine bina ihtiyaca kafi gelmeyince Aksaray'da Çakır Ağa Camii karşısında Ebubekir Paşa mektebi (Elifbacı Cevdet Efendi Mektebi) cemiyet tarafından tamir edilip, eğitim işine tahsis edilmiştir (1867). Burada da aynen Valide mektebindeki program uygulanmıştır,

Üç senelik bir eğitim verilen bu mekteplerde yılda ortalama 500 kişiye eğitim öğretim imkanı sağlanmıştır ¹⁶ .

Her türlü ders malzemelerinin ve talebe ihtiyaçlarının "meccanen" karşılandığı, mektepler halkın büyük ilgisini çekmiş, başta kimsesiz ve fakir çocuklar olmak üzere her türlü halk tabakalarının ilgisine mazhar olduğu gibi, devrin münevverlerinin de büyük alakasını celbetmiştir ¹⁷.

Namık Kemal'in de imla dersleri verdiği bu mekteplerde zamanın birçok münevverleri ve cemiyet azaları fahri olarak vazife ifa etmişlerdir¹⁸.

d- Bu mekteplerde Okutulan Dersler:

1865-1874 yılları arasında 9 sene hizmet veren Valide ve Ebubekir Paşa Mekteplerinde tahsil süresi -3-sene idi. Bu mekteplerde aşağıdaki dersler okutuluyordu:¹⁹

1. sınıf:

Elif-ba (Alfabe)

¹⁵ Tasvir-i Efkâr, İst. 1 Mart 1281, 280. sayı

¹⁶ İlk Halk Okulu, Darüşşafaka s.4

¹⁷ Tasvir-i Efkâr Gazetesi s. 280

¹⁸ Salname, s.10

¹⁹ İzzet, vd. s.5-6.

Ta'lim-i Hat (Güzel Yazı) Pazartesi ve Perşembe sabahları

İlm-i Hal (Temel Dini Bilgiler)

Kur'ân-ı Kerim

Muamelât-ı Nâfia (Bayındırlık Bilgileri)

2. sınıf

İmla

Ta'lim-i Hat Salı ve cumartesi günleri

Kavâid-i Osmaniye (Dilbilgisi)

3. sınıf:

İlm-i Hesap

Kitabet Salı ve cumartesi günleri ikinci sınıflardan evvel

Hendese

Coğrafya

Görüldüğü gibi, üç yıllık bir müfredat uygulanmasına rağmen, yalnızca haftanın iki gününde birkaç saatlik bir eğitim-öğretim tatbik edilmektedir. Bu süre zarfında da yalnızca, bazı temel bilgiler ve okuma-yazma ile birtakım dini dersler gösterilmektedir. Zaten, Cemiyetin de bu süre içerisinde bunlardan başka bir iddiası da yoktur.

9- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Neşriyatı

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, bu dönemde mekteplerinde okuttuğu ders kitaplarını basıp, talebelerine karşılıksız olarak dağıttığı gibi, bazı hamiyetperver müelliflerin eserlerini de, geliri cemiyete kalmak üzere kendi matbaasında basıp, dağıtım işleriyle ilgileniyordu.

Uzun süre mekteplerde ders kitabı olarak okutulan Kavaid-i İlm-i Hesap (İlm-i Hesap Kuralları) ve kuruculardan Vidinli Tevfik Paşa'nın "Tashihi'l-Hesap" (Doğru Hesap) gibi kitapları bu dönemin yadigarlarıdır ²⁰.

Bunların yanında Cemiyet, aylık olarak bir ilmi mecmua da çıkarmıştır. "Muhasebat-ı İlmiye" (İlmi Muhasebe) isimli bu dergi, 1865 yılından itibaren 4 yıl süre ile yayınlanmıştır. Bir akademik dergi hüviyetinde olan mecmua, bir müddet sonra, harbiye mekteplerine hitap eden bir hüviyet kazanmış. Ancak uzun ömürlü olmamıştır. ²¹.

C- DARÜŞŞAFKA'NIN İNŞASI

a- Darüşşafaka'ya Duyulan İhtiyaç

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyece ilki Simkeşhane'de daha sonra olarak Aksaray'da Cemiyet azalarından, Maarif Müdür Muavini Cevdet Bey'in idaresinde açılan Halk mekteplerinde fevkalade müsbet neticeler alınınca ve efkar-ı umumiyenin yakın ilgi ve alakasına mazhar olunca, cemiyet yeni arayışlara girdi ¹.

Yapılan müzakerelerden çıkan umumi netice, "daha geniş ve büyük bir halk mektebi vücuda getirmektir. Bu mektep, öncekilerin biraz daha genişletilmiş ve geliştirilmiş şekli idi. Bu kararın alınmasındaki sebep, mevcut iki miktebe girebilmek için büyük kalabalıkların oluşması idi ².

Ancak, bu sıraları Paris Sefaretinden İstanbul'a avdet eden ve bir sürede Paris'teki Türk okulu "Mektebi Osmani"de müdürlük de yapan Sakızlı Es'ad Paşa'nın

²⁰ Salname s.11

²¹ a.g.e. s.11

¹ Siracüddin Ergin, "Darüşşafaka'nın Tarihçesi," Darüşşafaka (1873-1953) ist.1953, s. 14

² R.Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, Darüşşafaka mad. s. 4254

(sonradan sadrazam olmuştur) tavsiyesi ile daha düzenli bir mektebin açılmasına karar verildi ³.

Es'ad Paşa, Fransa'daki "Prytanee Militarie de La Flèche"⁴ mektepleri benzeri yalnızca öksüz ve yetimlerle, maddi imkanlardan mahrum olan ancak zeki ve kabiliyetli, çocukların devam edeceği ve parasız-yatılı olarak hizmet verecek bir mektebin çok daha faydeli olacağını iddia ediyordu.

Halka yalnızca umumi bilgiler ve okuma yazma öğretmekten ibaret olan mektepler yerine Galatasaray Mektebi (Mekteb-i Sultani) ile aynı seviyede ancak derslerin Türkçe okutulacağı ve talebelerinden ücret talep edilmeyecek olan bu mektep için "Darüşşafaka'tül İslamiye" ismi verilmesi kararlaştırıldı⁵.

b-Yer Seçim Çalışmaları:

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ce, Darüşşafaka'tül İslamiye namıyla bir mektep açılmasına karar verildikten sonra eldeki binalar bu ihtiyaca kafi gelmediği için yeni bir Mektep binası yapılması kararlaştırıldı ve mektebin yapılacağı yer aranmaya başlandı.

Parasız yatılı ve en az 400 mevcudlu bir mektep planlandığı için talebelerin her türlü ihtiyacına cevap verecek geniş bir arazi olması gerekiyordu. Önce Gureba Hastanesi bitişiğindeki arsa alındıysa da daha sonra bundan vazgeçilip, Fatih'teki şimdiki yer kabul edilmiştir ⁶.

Yavuz Selim ve Fatih arasındaki bu bölge, Haliç ve Bağaz'a hakim, ferah bir yerde bulunmasına rağmen, meskun arazi idi. Bu bölgede bulunan Mâşuk Paşa'nın Konağı,

³ Adnan Şişman, Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876) İst. 1983, s.44

⁴ Salname s. 14

⁵ F. Çetin Derin "Darüşşafaka'nın Kuruluşu" Bilgi Mecmuası, İst 1959, .XIII., sayı.147 s.13

⁶ s.14

Aliye Hanımın bostan mahalli, Ahmed Reşit Efendi'ni konağı ve diğer binalar, bedeli bizzat Sultan Abdülaziz Han tarafından 210.000 kuruş ödenerek alınmıştır⁷.

C-İnşaatın Başlaması ve Yapılan Yardımlar

Önce iki kat olarak planlanan sonra ise, biri bodrum 3 kata çıkarılan Darüşşafaka'nın inşaatına 26 Rebiülahir 1285 (16 Ağustos 1868) cuma günü dualarla başlandı⁸.

Arsanın temininde büyük yardımları olan saray, inşaat süresince de yardımlarını esirgememiş, ayrıca Darüşşafaka'nın inşaaı için saray Sermimarı Ohannes Kalfa'yı görevlendirmiştir⁹. Onun çizdiği plan Şehremini (Belediye Başkanı) Server Efendi, Erkan-ı Harbiye Reisi Mahmud Paşa, Mubayaat Ruznamecisi Yusuf Ziya Bey ile Koğası Mahmud Ziya Efendi ve Mimar Mösyö Bariröni'den mürekkep bir komisyon nezaretinde tatbik edilmiştir¹⁰.

Erkek ve kız çocukların tahsili için 2 taraflı olarak inşaa edilecek Darüşşafaka-bodrum ve üç kat olarak planlanmıştır.

Dört yıl devam eden Darüşşafaka'nın inşaaı için bir yardım kampanyası başlatılmış ve başta devrin sultanı, Abdülaziz olmak üzere, birçok devlet ricali ve hayırsever vatandaşlar büyük yardımlarda bulunmuş, ayrıca devlet hazinesinden de bazı yardımlar yapılmıştır¹¹.

d-Darüşşafaka'nın Açılışı

⁷ Salname s.15

⁸ Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Ank. 1964, s. 140

⁹ İst. Ansiklopedisi (4255)

¹⁰ Salname, s.16

¹¹ Salname, s.158-161

16 Ağustos 1868'de başlayan mektebin inşaatı bir süre maddi imkansızlıklar sebebiyle durmuş ise de nihayet 25 Haziran 1873 tarihinde bitirilmiş ve büyük bir merasimle hizmete açılmıştır¹² .

Darüşşafaka'nın inşaatının devam ettiği yıllarda, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Nizamnamesinde bir değişiklik yapılarak, Osmanlı İmparatorluğu Sadrazamının, Cemiyetin Başkanı olması kabul edilmiş, böylece hususi bir mektep olmasına rağmen, sürekli olarak Devletten dolayı veya doğrudan yardım görmüştür.

Darüşşafaka Mektebi, kız ve erkek talebelerin tahsili için iki taraflı olarak inşa edilmiştir. Bütün hazırlıklar, aynı binada ancak farklı mekanlarda kız ve erkeklerin barınmasına yönelik yapıldığı halde ve Cemiyetin Nizamnamesinde de erkek ve kız çocukların eğitime yönelik faaliyetlerden söz edilmesine rağmen inşaat bittikten sonra kız öğrencilerin mektebe kabulü askıya alınmıştır. Daha sonra kızlar için ayrı bir mektep açma fikri kabul edilmiş ise de bu gerçekleşmemiştir.

Farklı mekanlarda da olsa, aynı binada kız-erkek eğitiminden vazgeçilmesi o devrin insan ilişkileri gözönüne alındığında makul karşılanabilmektedir. Zira, Cemiyet hayatındaki kaidelerin büyük kısmının dînî esaslar çerçevesinde uygulanan bu dönemde, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye (İslami Tahsil Cemiyeti) gibi her haliyle dini öğelerin hakim olduğu bir cemiyetin böyle bir karar vermesi tabiidir. Ancak daha sonra devletin buhranlı yılları başladığı için Cemiyet belki de maddi imkansızlıklar yüzünden kızlar için ayrı bir mektep açamamıştır.

1872 yılında yayınlanan ikinci nizamnamede belirtilen bu maksat, değişik bir şekilde yüz yıl sonra gerçekleştirilebilmiştir. 15 Temmuz 1969 tarihinde yapılan kongrede bu husus tartışıldıktan sonra kız-erkek karma eğitim kararlaştırılmış, yapılan ilave tesislerden sonra 1971-1972 öğretim yılında mektebe ilk defa kız öğrenci kabul edilmiştir. Aynı uygulama halen devam etmektedir.¹³

¹² Unat, s.143

¹³ İlk Halk Okulu-Darüşşafaka, İst. 1973, s.11

İKİNCİ BÖLÜM

DARÜŞŞAFKA ve EĞİTİM TARİHİMİZDEKİ YERİ

A- DARÜŞŞAFKA MEKTEBİ

a- Talebe Kabulü:

Darüşşafaka mektebine nizamnamesine göre belli şartları hâvi, aday talebelerden imtihanda başarılı olanlar alınırdı. 54 adet talebeyle, imtihanda başarılı olan 28'i II. sınıf olmak üzere tedrisâta başlayan Darüşşafaka'ya aşağıdaki şartları taşıyanlar müracat edebilirdi:

- 1- 10 yaşından aşağı, 12'sinden yukarı olmamak.
- 2- Ana-baba veya yalnız birinden mahrum olmak, (imtihanda eşit puan alırlarsa ana-babası olmayana öncelik verilir.)
- 3- İlk mekteplerin en az dördüncü sınıfına kadar okumuş olmak veya o derece tahsil gördüğü imtihan neticesinde sabit olmak.
- 4- Herhangi bir hastalığı olmamak ve bünyesi tahsile uygun olmak.
- 5- Müslüman evladı olması ve ailesinin namus erbabından olması ¹.

Her yıl yalnızca 1. sınıflar için talebe alınır ve imtihan Darüşşafaka'da bir jüri huzurunda yazılı ve mülakat şeklinde yapılırdı. (Günümüzde muhtelif vilayetlerde, merkezi sistemle ve yalnızca yazılı olarak imtihan yapılmaktadır.)

¹ Mehmet İzzet, Mehmet Esat, Osman Nuri, Ali Kami, Darüşşafaka-Türkiye'de İlk Halk Mektebi İst. 1927, s.31. (Eski Harflerle)

b- Darüşşafaka'nın İlk Ders Programı:

16 Haziran 1873 tarihinde, ilk defa "dini bütün" namı ile maruf Yüzbaşı Mustafa Efendi tarafından verilen Malûmat-ı Nâfia (Bayındırlık Bilgileri) dersi ile Türk Eğitim tarihindeki yerini alan Darüşşafaka'da 119 sene boyunca farklı dersler tedris edilmiştir².

Es'ad Paşa (sonradan sadrazam olmuştur)nın tavsiyesi ile Fransa'daki Fleşe Mekteplerinden esinlenilerek³ aşağıdaki derslerin okutulması kararlaştırıldı.

"Türkçe okuyup yazmak, İlm-i Akaid, Sarf ve Nahv-i Arabi (Arapça Dilbilgisi), Mantık, Tarih-i Umumi, Tarihi Osmani, Coğrafya, İlm-i Hesap, cebir, hendese, hendese-i resmiye, topoğrafya, hikmet-i tabiiye, kimya, tarih,i tabiiye, makina, ilm-i heyet, kavanin-i devlet-i aliye (Osmanlı Devleti kanunları), ilm-i suret, usul-i defteri"⁴.

Sınıflar artıkça bazı küçük değişikliklerle yukarıdaki dersler okutuluyordu. İlk yıllarda, 93 harbi öncesi ve harp sırasındaki zor şartlardan Darüşşafaka da etkilenmiş hocalarının büyük kısmı asker kökenli olduğu için kısa bir süre eğitim öğretim faaliyetleri dondurulmuş, okulda 93 harbiyle İstanbul'a gelen muhacirler yerleştirildiği için çocuklar dağıtılmış ise de bu durum kısa sürmüş ve birkaç ay sonra eğitim tekrar başlamıştır⁵.

Darüşşafaka'nın ilk düzenli ders programı, 1296 tarihinde Askeri Mektepler Ders Nazırı Süleyman Paşa'nın , Darüşşafaka'da fahri olarak vazifeye başlamasından sonra gerçekleştirmiştir⁶.

² Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi, İst. 1332, s.17

³ İstanbul Ansiklopedisi, s. 4254

⁴ İzzet vd. s.11

⁵ Salname, s.17

⁶ İzzet vd.a.g.e. s.13

Bu dönemde fen ve riyaziyat dersleri okutulacak sınıflar da açılmış ve Askeri Mekteplerden birçok gönüllü hamiyetperver insan Darüşşafaka'da gönüllü olarak hocalık yapmıştır⁷.

Süleyman Paşa tarafından hazırlanıp Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ce uygun görülen ilk düzenli ders programında sınıflarda okutulacak dersler şunlardır:

I. Sınıf: Elif-ba (Alfabe), Kur'an-ı Kerim, Şurutu Salat, Esmâ-i Türkiye, Hikaye-i Müntehibe (İbretli Hikayeler) (Kıraat ve Tahrir), Hüsn-ü Hat (Güzel Yazı), Hesap, Amel-i Erbaa (Dört İşlem)

II. Sınıf: Kur'an-ı Kerim, İlmihal (Muhtasar), Sarf-ı Türki (Türkçe Dilbilgisi), Farisi (Ta'lim-i Farisi) Usuli, İmlâ, Hesap, Coğrafya, hüsn-ü Hat, Kısas-ı Enbiya (İslam Tarihi), Resim.

III. Sınıf: İlmihal-i Kebir, Sarf-ı Arabi, Farisi, Fransızca, Usul-i İmlâ, Kısas-ı Enbiya, Mükemmel Hesap, Coğrafya-i Umumi, Hüsn-ü Hat , Resim,

IV. sınıf: Nahv-i Arabi, Fransızca, Farisi (Farsça), Kavaid-i Osmaniye (Osmanlıca Dilbilgisi), Usuli Kitabet, Numunei İnşaa (İnşaat), Hendese-i Katıyya, Hesap (muamelat) Tarihi Tabii (muhtasar), Mufassal Coğrafya (hususî), Tarih-i Osmaniye, Resim.

V. sınıf: İlm-i Beyan, Manık, Kitabet, Fransızca, Farisi, Tarih-i Tabiiyye (Ma'deniyyat), Hendese-i Sathıyye, Cebr-i Adi, Hikmet-i Tabii, Kimya, Coğrafya-i Osmani, Tarih-i Osmani, Resim.

VI. sınıf: Usul-i Münazara, Kitabet, Fransızca, Tercüme-i Lisan-i Fransavi, Cebir-i Adi, Hendese-i Mücesseme, Hikmet-i Tabiiyye, Kimya, Tarih-i Tabii (Bitkiler), Tarih-i Umumi, Arabi (belağat), Resim,

VII. sınıf: Usul-i Fıkıh (muhtasar Menar tercümesi), Kitabet, Mesellesat-i Müsteviye-i ve Küreviye, Hendese-i Haliye, Münhiyatı-i Müsta'mele, Cebir-i Ala, Hikmet-i

⁷ Osman N. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İst., 1977. s.946.

Tabiiye, Kimya-yı Madeni, Fransızca, Teşrih ve Fizyoloji, Tarih-i Umumi, Usul-i Defteri, Ziraat Coğrafyası, Telgraf, İlm-i Servet-i Melal ve Resim.

VIII. sınıf: Mecelle, Mebayinü'l-İnşaa, Hendese-i Resmiye, Tabakat-ül Arz, Hikmet-i Tabiiye, Fen ve Makine, Topoğrafya, Tarih-i Umumi, Usul-i Defteri, Ziraat Coğrafyası, Telgraf, Elektrik ve Resim ⁸.

c- Darüşşafaka'da Okutulan Dersler ve Muhteviyatı:

Yukarıda temas edildiği gibi, Darüşşafaka, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin idaresinde bir özel mekteptir. Darüşşafaka ile Cemiyet çoğu zaman aynı manada kullanılmıştır. Ancak, Darüşşafaka Mektebi, 1903 ile 1909 yılları arasında Cemiyetten alınıp Maarif Nezaretine bağlanmış. Fakat bu devir mektep için hiç de iç açıcı olmamış. En başarısız yıllar bu dönemde yaşanmıştır.

Darüşşafaka mensuplarınca "Fetret Dönemi"⁹ olarak adlandırılan bu süreden sonra Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, tekrar (1909-) mektebin kontrolünü eline almıştır. İşte bu yıllarda, eğitim alanında büyük reformlar yapılmış ve yepyeni bir ders programı hazırlanmıştır.

Dönemin ilim adamları ve eğitimcilerinin nezaretinde hazırlanan ve Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar küçük değişikliklerle yürürlükte kalan ders programında, okutulan dersler kısa izahatlar verilerk ve haftalık süreleri de belirtilerek aşağıda açıklanmıştır.¹⁰

Ayrıca, bu programla beraber, derslerin 45 dakika olması ve mektebin, her yıl Eylül ayında açılıp 9 ay boyunca devam etmesi¹¹ gibi bazı kararlar da alınmıştır.

⁸ İzzet v.d. a.g.e. s. 14-15

⁹ Tahir Olgun, Darüşşafaka'nın Tarihçesi, İst. 1937, s.12

¹⁰ Salname, s.180-205

¹¹ İzzet v.d., s, 30

BİRİNCİ SINIF*Haftada 29 ders, Ders müddeti 45 dakika*

- Kur'an-ı Kerim: Haftada 6 saat.
- Kıraat-i Osmaniye: 6 saat
- Hesabı Zihni (Zihinsel hesaplar, dört işlem, vb. pratik matematik): 3 saat
- Hendese: 1 saat

Bilcümle istilahatı hendesiye

- Coğrafya: 1 saat
- İlmihal: 2 saat
- Lisan-ı Osmani (Osmanlıca): 4 saat
- Hüsnü hat (Güzel yazı): 2 saat
- Menakıb-ı Tarihiye (Bazı tarihî hadiselerin ve kahramanlıkların izahatı): 1 saat
- Fransızca: 2 saat
- Terbiye-i Bedeniye ve El İşleri (Beden Eğitimi): 1 saat
- Musiki: 1 saat

İKİNCİ SINIF:*Haftada 29 ders Ders müddeti 45 dakika*

- Kur'an-ı Kerim: 4 saat
- Lisanı Osmâni (Osmanlıca): 4 saat
- Hesab: 3 saat
- Hendese: 2 saat
- Coğrafya: 2 saat
- Ulûm-u Diniye (Dînî Bilgiler): 2 saat
- Hüsnü Hat (Güzel Yazı): 2 saat

- Fransızca: 4 saat
- Kıraat-ı Osmaniye (Bazı genel kültür bilgileri, dînî, ahlâkî esaslar, vb.): 4 saat
- Resim: 1 saat
- Musiki 1 saat
- Terbiye-i Bedeniye ve El İşleri (Beden Eğitimi): 1 saat

ÜÇÜNCÜ SINIF

Haftada 23 saat ders

- Lisan-ı Osmani (Osmanlıca): 3 saat
- Hesab: 2 saat
- Hendese: 2 saat
- Coğrafya: 2 saat
- Ulum-u Diniye (Dînî Bilgiler): 1 saat
- Hüsn-ü Hat (Güzel Yazı): 1 saat
- Fransızca: 4 saat
- Malumatı Medeniye ve İlmi Eşya: 2 saat
- Tarih-i Umumi (Genel Tarih): 2 saat
- Arabî (Arapça): 2 saat
- Fârisî (Farsça): 1 saat
- Resim: 1 saat
- Musiki: 1 saat
- Terbiye-i Bedeniye ve El İşleri: 1 saat

DÖRDÜNCÜ SINIF:

Haftada 23 Saat Ders

- Lisanı Osmâni (Osmanlıca): 3 saat
- Hesab: 2 saat
- Hendese: 2 saat
- Coğrafya: 1 saat
- Ulumu Diniye (Dînî Bilgiler): 1 saat
- Fransızca: 3 saat
- Tarihi Umumi (Genel Tarih): 2 saat
- Arabî (Arapça): 3 saat
- Fârisî (Farsça): 1 saat
- Resim : 1 saat
- Sıhhiye (Sağlık Bilgileri): 2 saat
- Mukaddemat-ı Ulum-u Tabiiye (İnsan ve Hayvan Vücutları İncelenecektir): 2 saat
- Terbiye-i Bedeniye ve El İşleri, Musiki: 1 saat

BEŞİNCİ SINIF:

Haftada 24 saat

- Lisan-ı Osmani (Osmanlıca): 2 saat
- Mücmel Cebir (Cebire Giriş): 2 saat
- Hendese (Cisimlerin Hendesesi): 2 saat
- Uulûm-u Dîniye (Dînî İlimler): 1 saat
- Fransızca: 4 saat
- Malumatı Medeniye ve Hukukiye (Genel kültür ve hukuk bilgileri): 2 saat
- Târih-i Umûmi: 2 saat
- Arabî (Arapça): 2 saat
- Fârisî (Farsça): 2 saat

- Coğrafya: 1 saat
- Resim: 1 saat
- Usul-ü Muhasebe ve Usul-ü Defter (Muhasebe metodu ve defter tutma metodları): 1 saat
- Ulum-u Tabiiye (Tabii bilimler, biyoloji): 3 saat
- Terbiye-i Bedeniye ve El İşleri, Musiki: 2 saat

ALTINCI SINIF

Haftada 23 saat ders

- Edebiyat: 2 saat
- Mükemmel Cebir (İleri Cebir): 3 saat
- Hendese: 1 saat
- Ulum-u Diniye (Dînî Bilgiler): 2 saat
- Fransızca: 4 saat
- Tarih (İslam Tarihi): 2 saat
- Arabî (Arapça): 2 saat
- Coğrafya: 2 saat
- Hikmeti Tabiiye (Yerçekimi, Dünya ve Güneş Sistemi, vb.): 2 saat
- Topoğrafya: 1 saat
- Resim: 1 saat
- Kimya: 2 saat

YEDİNCİ SINIF

Haftada 23 saat ders

- Edebiyat: 2 saat

- Ulum-u Diniye (Dini Bilgiler): 2 saat
- Fransızca: 4 saat
- Tarih (Osmanlı Tarihi): 2 saat
- Arabî: 2 saat
- Coğrafya: 2 saat
- Kimya: 2 saat
- Hikmet-i Tabiiye (Işık ve Elektrik Bilgileri): 2 saat
- Fen-Mekanik: 2 saat
- Ulum-u Tabiiye (Hayvanlar âlemi): 2 saat
- Alemi hayvanat (fosiloloji ve teşrih ile beraber
- İktisat: 2 saat

SEKİZİNCİ SINIF
Haftada 23 saat ders

- Usul-ü Tahrir ve Tahrîrî Edebiyat: 2 saat
- Ulum-u Diniye (Ahlak): 1 saat
- Tarih: 3 saat
- Malumatı Riyaziye (Matematik): 1 saat
- Kozmoğrafya: 1 saat
- Elektrik Tatbikatı: 2 saat
- Kimya: 1 saat
- Malumat-ı Hukukiye (Hukuk Bilgileri): 1 saat
- Arabî: 2 saat
- Fransızca: 2 saat
- Usul-ü Maliye (Maliye Bilgileri): 1 saat
- Usul-ü Defterî: 1 saat

- Hıfzıssıhha (Genel Sağlık Bilgileri): 1 saat
- İlm-i Nebatat ve Tabakatü'l-Arz (Bitkiler alemi ve Dünya): 1 saat
- El işleri, Daktilografi: 2 saat.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar yürürlükte kalan bu müfredat, zamanındaki -dengi- bütün okulların fevkindedir. Özel bir mektep olması ve devletin de daima desteğini yanında görmesi yanında, zengin bir öğretmen kadrosuna da sahip olan Darüşşafaka, devrin en gözde öğretim kurumu olan Galatasaray (Mekteb-i Sultânî)'da okutulan derslerin yanında, pek çok farklı dersleri de programına almış bir mektepti.

Bu yıllarda okutulan dersleri inceyecek olursak "dünyevî ilimler" denen derslerin ağırlıkta olduğunu söyleyebiliriz. Haftada otuz saatlik bir ders programı olan bir sınıfta, haftada ortalama 5-6 saat civarında Kur'ân-ı Kerîm veya ilmihal ve dînî bilgiler gibi az miktarda dîni dersler okutuluyordu. Ayrıca dikkat çeken bir husus da, her sınıfta en az 4-5 saat Fransızca ve üst sınıflarda Arapça ve Farsça derslerinin okutulduğunu görüyoruz.

Darüşşafaka'da bu dönemde Fen ve Matematik ağırlıklı bir programın hakim olduğunu görüyoruz. Her sınıfta Cebir, Riyaziye, Kozmoğrafya gibi derslerin yanında, Kimya, Tabii Bilimler (Biyoloji vb.), Fen-Mekanik, Makina, Elektrik ve Telgrafçılık gibi derslerin önemli bir yekün teşkil ettikleri görülür.

Bunun yanında sosyal ilimlerden, Tarih, Coğrafya, Hikmet (Felsefe), İktisat, Edebiyat gibi dersler de dikkate değer derslerdir.

Eğitim tarihi ile ilgili eserlerimizde, ilk ve modern ortaöğretim kurumlarımızdan Mekteb-i Sultani (Galatasaray) ve Darüşşafaka'dan bahsedilip, mukayeseleri ve diğer eğitim kurumlarına örnek olduğu gibi bazı noktalara temas edilir.

Bu meyanda, yukarıda belirtilen programın Darüşşafaka Mektebinde tatbik edildiği yıllardaki, Galatasaray'da okutulan dersleri gözden geçirecek olursak, Fransızca olarak okutulan birtakım dersler haricinde fazla bir farklılık olmadığını görürüz. Paralı olan

ve "zâdegân" olarak adlandırılan elit tabakanın (müslim-gayrimüslim) çocuklarının okutulduğu, bu ortaöğretim kurumumuzda, okutulan dersler şöyledir:¹²

I., II., III. yıllar

Türkçe dersler

Kıraat ve yazı / Kıraat ve imla / Muhtasar sarf-ı Türki (Türkçe grameri) / Hatt-ı rık'a / Ulum-u diniye

Fransızca dersler

Fransızca / Hesap / Hüsn-ü hatt-ı Franseviyye (Fransızca yazı)

I., II., III. yıllar

Türkçe dersler

Ulum-u diniyye / Sarf-ı Osmani (Osmanlı grameri) / Arabî / Kıraat-ı Türkiye ezber ve imlâ / Nahv-ı Osmanî (cümle kuruluşu) / İmlâ, kıraat ve ezber / Farisî / Kavaid-i Osmaniye (Osmanlıca kaideler) / Kitabet / Hüsn-ü hat

Fransızca dersler

Fransızca / Hesap / Coğrafya (Coğrafi terimler, Kıtalar, Avrupa) / Dürus-u eşya (Felsefe ve tabii ilimler) / Tarih (eski çağın sonuna kadar) / Ulum-u riyaziye / Hüsn-ü hat / Resim

IV., V., VI. yıllar

Türkçe dersler

Ulum-u diniye / Kitabet / Arabî / Farisî / Tarih-i Osmani / İlm-i ahlak / Kitabet-i resmiye / Belagat-ı Osmaniye / Ahlak ve mantık / Fıkh-ı şerif / Tarih-i İslam / Tercüme (Türkçe-Fransızca; Fransızca-Türkçe) / Hüsn-ü hat

Fransızca dersler

Fransızca (yazı, pratik) / Ulum-u riyaziye / Hendese / Fizik ve Kimya / Tarih-i Umumi (orta ve son çağlar) / Coğrafya (İslam ve Osmanlı ülkeleri) / İlm-i mevalit (Tabiat ilmi) / Usul-ü defter / Hikmet-i nazariye (felsefe) / Hıfz-ı sıhha (sağlık) / Resim / Tersimat¹² (1321 Maarif salnâmesi, s.115)

d- Darüşşafaka'nın Uğradığı Değişiklikler:

1873 tarihinde, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye tarafından kurulan Darüşşafaka, 119 senelik bir tarihe sahip, köklü eğitim kurumlarımızdan biridir.

Darüşşafaka bu süre zarfında çeşitli müdahalelere ve değişikliklere sahne olmuş, ancak bu değişiklikler, idare sistemi veya ders programları üzerinde olup, kuruluş gayesi olan, zeki, kabiliyeti fakat kimsesiz çocuklara eğitim yuvası olma vasfını her zaman korumuştur¹³.

Mektep açıldıktan (1873) kısa süre sonra 93 harbi olarak milletimizin hafızasında silinmez izler bırakan 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının başlaması, Darüşşafaka'nın hocalarının büyük kısmının savaşa iştirak etmesi ve Rumeli'nin elden gitmesiyle bütün müesseseler gibi Darüşşafaka da zor günler yaşadı. Harbin getirdiği sıkıntılarla birlikte İstanbul'a yığılan "evlad-ı fâtiyhân" İstanbul halkı tarafından paylaşılırken, Cemiyet de 1000 kadar muhaciri mektebinde ağırlamış ve eğitim altı ay kadar tatil edilmiştir¹⁴.

Bu evlad-ı fâtiyhân'ın tahsil çağındaki çocuklarının eğitimini de mektep üstlenmişti.

Bu sıkıntılı günler atlatıldıktan sonra Darüşşafaka en parlak günlerini yaşamıştır. Başta Askeri mekteplerden olmak üzere, gelen birçok muallim, Darüşşafaka'da fahri olarak vazife yapmaya başlamış yeni ve modern bir program yapılmıştır¹⁵. Süleyman Paşa'nın önderliğinde yapılan bu faaliyetler neticesinde Darüşşafaka Türk maarifinde seçkin bir mevkie gelmiş ve mezunları o zaman göre "Mekatib-i Aliye" (yüksek okullar) seviyesinde kabul edilir olmuştur¹⁶.

Ancak, Cemiyetin idaresinde ve fahri hocaların desteğinde süren eğitim fazla uzun ömürlü olmamış, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye saraydan yöneticiler tayin

¹³ İlk Halk Okulu Darüşşafaka s. 12

¹⁴ Salname, s.17

¹⁵ Ergin, s.946

¹⁶ Türkiye'de İlk Halk Okulu Darüşşafaka s. 4

edilmesi ve kontrolün ele geçmesi ile cemiyetin asli üyeleri vazifelerini terketmişler, ve cemiyet de faaliyetlerini tatil etmiştir¹⁷. Bu sırada aşağıda açıklandığı gibi Mektep de Maarif Nezaretine bağlanarak, "taht-ı himaye-i hazret-i padişahi" ye geçmiştir¹⁸.

Mektep mensuplarınca "Fetret Devri" olarak adlandırılan ve 1903-1909 yıllarını kapsayan Maarif Nezareti İdaresi, Darüşşafaka için hiç de parlak olmamıştır¹⁹.

Cemiyetin , kontrol altında tutulduğu bu devirde mektepteki bazı eksiklikler ve şikayetleri için (400 kişilik mektebe 700 kişinin alınması, yemek vb.) yüksek sınıflar talebelerinin, şikayetlerini dile getirmek için gittikleri Bab-ı Ali'de "Padişahım çok yaşa " diyerek dikkatleri üzerlerine çekmeleri okul için çok pahalıya mal olmuş, hatta bir ara okulun kapatılması, gündeme gelmiş, sonra bundan vazgeçilip birçok talebesi dağıtılmış, personeli değiştirilmiş ve Maarife bağlanarak cezalandırılmıştır²⁰.

1908 Meşrutiyetinden sonra Cemiyetin eski azâları tekrar biraraya gelip, önce Cemiyeti Tedrisiye-i İslamiye'yi yeniden kurdular, akabinden Darüşşafaka'nın idaresine sahip olup, yepyeni bir programla (yukarıda belirtilmiştir) tekrar tedrise başlamışlardır.

1903-1909 yıllarındaki Maarif Nezareti idaresinden sonra tekrar Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye bağlanan Darüşşafaka, Devlet-i Aliye'nin o en sıkıntılı günlerinde (1922 'ye kadar) büyük zorluklar içerisinde aynı hizmeti vermeye devam etmiştir. (I. dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında, Cemiyet'in Mektebi idare etmek için karşılaştığı zorluklar ve aldığı önlemler aşağıdaki bölümlerde izah edilmiştir)

1955 yılına kadar devam eden eski sistem bu eğitim yılında büyük değişikliklere uğramış ve bu yıldan itibaren "kolej" düzenine geçilerek, İngilizce tedrisat kabul edilmiştir. Bunun için mektebe alınan talebeler 1 yıl hazırlık sınıfında, İngilizce

¹⁷ Salname, s.22

¹⁸ Ergin, s.919.

¹⁹ Olgun, s.12

²⁰ Ergin, s.919

öğretimi görmekte, daha sonra başarılı olanlar 1. sınıftan itibaren derslere başlamaktadır.

Darüşşafaka'ya kuruluşundan beri gündeminde olan ve binası bu ihtiyaç gözönüne alınarak iki taraflı olarak yapılan -kız öğrenci kabulü- 1969 kongresinde kararlaştırılmış ve 1971-1972 yılından itibaren karma eğitim uygulamasına geçilmiştir²¹. Okul halen Darüşşafaka Cemiyetine bağlı olarak "Özel Darüşşafaka Lisesi" adıyla misyonunu sürdürmektedir.

e- Darüşşafaka'da Öğretim Süresi:

Darüşşafaka kuruluşundan itibaren uzun süre 8 yıllık bir mektep olarak hizmet vermiştir. Bu 8 yıllık eğitim, ilk mekteplerin en az 4. sınıfını okumuş kimselerle yapıldığı için ve fevkalade bir disiplin ile o zaman hiç bir idadîde okutulmayan dersler tedris edildiğinden, "Darüşşafaka mezunları 10 senelik idâdi mezunlarından üstün, Mekatib-i Aliye (Yüksek Mektep) mezunlarıyla aynı seviyede" kabul ediliyordu²².

8 seneden ibaret olan Darüşşafaka programı tedkik edildiğinde günümüzdeki lise fen şubesi ayarında olduğu görülür²³.

1911 yılında Darüşşafaka'nın ders programı tekrar gözden geçirilmiş ve programa yeni birçok dersler konmuştur. Bu programın ilk tatbik edildiği yıllarda, hükümetçe alınan bir karar üzerine Darüşşafaka'da önemli değişiklikler yapılmış ve mektepten mezun olanların münhasıran muallim olmaları gayesiyle 8 senelik eğitim 10 seneye çıkarılmıştır²⁴.

Son iki yılında muallim mekteplerinin programının tatbik edildiği bu safhaya, her ne kadar memleketin muallim ihtiyacı gözönünde bulundurularak hükümetçe karar

²¹ Darüşşafaka Cemiyetinin bastırıldığı 1992 tarihli broşüründen alınmıştır.

²² İlk Halk Okulu-Darüşşafaka, İst. 1973, s.4

²³ Nafi, A. Kansu, Türkiye Maarif Tarihi I., II., İst. 1930-32 s.128

²⁴ İzzet vd. s.29

verilmiş ve mezunların hemen bir mektepte istihdam edilmeleri gibi bir fırsata sahip olunmuş ise de Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye bu duruma muhalefet etmiştir.

Cemiyet, mezunlarının muayyen bir mesleğe mecbur bırakılmasına karşı çıkıyor ve mezunlarının isti'datlarına göre Yüksek mekteplere girebilme imkanının tanınmasını istiyordu. Uzun müzakerelerden sonra Cemiyetin bu görüşü hükümetçe kabul edildi ve Darüşşafaka eski hüviyetine kavuştu. Bu arada tahsil süresi 10 yıldan 8 yıla indirildi ve (yukarıya aldığımız) programını tatbika devam etti²⁵.

Kısa süreli 10 yıllık tedrisatın haricinde uzun süre 8 yıl süren tedrisat, Cumhuriyet devrinde 6 yıllık lise seviyesine inmiş, 1955 yılında ise, 1 yıl hazırlık, 3 orta ve 3 yıl lise olmak üzere 7 yıla çıkartılmıştır.

Tedrisat Eylül ayında başılıp Mayıs ayında bitecek şekilde 9 ay olarak planlanmış ve derslerin 45 dakika olması kararlaştırılmıştır²⁶.

f- Darüşşafaka'nın Eğitim Seviyesi:

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Darüşşafaka'dan önce açmış olduğu Valide ve Ebubekir Paşa Mektepleri, yaş sınırı aranmaksızın herkesin katılabileceği ve 3 yıllık bir temel eğitim verilen Halk mektepleri statüsünde idi. Zaten Cemiyet idarecileri de gayelerinin yalnızca okuma-yazma ve bazı umumi bilgileri vermek olduğunu belirtiyorlardı²⁷.

Darüşşafaka ise, öncekilerinden çok farklı bir mekteptir. Nizamnamesinde de gördüğümüz gibi, buraya ancak belli vasıfları haiz, zekive kabiliyetli çocuklar -Ciddi bir imtihandan geçirildikten sonra- kabul ediliyorlardı²⁸.

²⁵ a.g.e., s.30

²⁶ Salname, s.184

²⁷ a.g.e., s.27

²⁸ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Vezaifini Meşgur Nizamname, İst. (tarihsiz) s.13

1873 yılında açılan ve parasız-yatılı olan Darüşşafaka'da eğitim-öğretim süresi 8 yıl olarak planlanmış ve Cumhuriyet devrine kadar devam etmiştir.

Ancak, bu sekiz yılda fevkalade ciddi bir eğitim verildiği için Darüşşafaka mezunları Mekatib-i Aliye (yüksek mektep) mezunlarıyla aynı seviyede telakki ediliyordu²⁹.

Devrin münevverlerini, Darüşşafaka'nın açılmasına sevkeden en müessir faktör, imparatorluk dahilindeki gayrimüslim unsurların kendi çocukları için modern tarzda mektepler açmaları ve buralardan mezun olan çocukların önemli mevkilere gelmeleridir³⁰.

Azınlıkların mektepleri seviyesinde Mektebi Sultani (Galatasaray Lisesi) mevcut ise de burada Fransızca eğitim verilmesi, aynı zamanda paralı olması ve yalnızca maddî imkanları müsait kesimin çocuklarının gidebilmeleri hususu bazı aydınlarda aynı seviyede eğitim verecek, ancak parasız ve muhtaç durumdaki zeki, kabiliyetli müslüman evlatlarına hitap edecek bir mektep açmanın zaruri olduğu fikrini doğurdu³¹.

İşte bu ortamda açılan ve zamanının en modern okullarından olan Darüşşafaka, Fransa'daki Flèche Mektepleri örnekalınarak teşkilatlanmış, Türkçe eğitim verilen ve ancak müslüman çocuklarının kabul edildiği lise Fen şubesi denginde bir mekteptir³².

Darüşafaka, aynı zamanda hususi mekteplerin açılmasında da önyak olmuş ve onlara rehber olmuştur. Darüşşafaka'nın da yardımıyla mensuplarından Hacı İbrahim Efendi Darüttalim, Mehmed Nadir Bey, Numune-i Terakki, Hüseyin Avni Bey Mekteb-İ Osmani, Faik Bey, Ravza-i Terakki, Fikri Bey, Hadikat-ül Maarif, Haşim Bey Rehber-i Marifet isimli mektepleri açmışlardır³³.

²⁹ İlk Halk Okulu-Darüşşafaka, İst. 1973, s.4

³⁰ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İst. 1977, s.487

³¹ a.g.b.

³² Kansu, 128

³³ Ergin, s.948

Darüşşafaka dengi okullardan farklı olarak programına cinnastik, askeri derslerin yanısıra ağırlıklı olarak Fen ve Riyaziyat dersleriyle Telgrafcılık konularıyla da ilgilenmiştir³⁴ .

Osman Ergin, Darüşşafaka'nın eğitim seviyesinin ve öneminin, devrinin Askeri Mekteplerinden sonra ikinci sırada olduğunu zikreder³⁵ .

g- Darüşşafaka Öğretmenleri

Darüşşafaka Mektebinin eğitim-öğretim vazifesini -önceki kısımlarda da belirtildiği gibi- hamiyetsever öğretmenler karşılıksız olarak ifâ etmişlerdir .

Büyük çoğunluğu Askeri Mekteplerden diğerleri de muhtelif mektep ve medreselerden gelen bu fahri muallimler Darüşşafaka'nın 1903'te Maarif Nezareti'nce devralınmasına kadar vazifelerine devam etmişlerdir.

Mektebin tekrar Cemiyete devrinden sonra da kısmen devam eden bu gönüllü muallimler kervanına zamanla Darüşşafaka mezunları da gerek öğretmen gerek gece etüdlerinde belletici olarak katılmışlardır.

Ancak mektebin Maarif Nezaretine devrinden sonra, gönüllü öğretmenlik sisteminin kaldırılması ile bir boşluk doğmuş, bir süre bir çok derslere öğretmen bulunamamışsa da, Bakanlık buraya öğretmen tayin etmiştir. Sonraki yıllarda ise, ücreti Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye tarafından ödenmek üzere öğretmenler görevlendirilmiştir. Öğretmenler ise günümüzdeki Darüşşafaka Cemiyeti tarafından sözleşmeli olarak görevlendirilmektedir.

h- Darüşşafaka Mezunları

³⁴ Meydan Larousse, III. s.409

³⁵ Ergin, s.947

1873'de açılan mektep, ilk mezununu 1881 tarihinde vermiştir. 1948 tarihinde yapılan bir istatistike göre 1873-1948 arasında mektebe 4771 talebe kabul edilmiş, bunlardan 1311 tanesi mezun olabilmıştır. Kalanlardan 1035 kişi iki yıl sınıfta kaldığından okuldan uzaklaştırılmış 134 çocuk hastalık yüzünden, 968 çocuk disiplin cezası verilerek ihraç edilmiş, 650 çocuk terketmiş, 319 çocuk da talebe iken vefat etmiştir.³⁶

DARÜŞŞAFAKA MARŞI

Yüzler güldü, göz yaşları hep dindi,
 Nurlu yolun yolcusuyuz biz şimdi
 Ana baba bize şimdi bu mektep,
 Bu mektepte yer, içer, oynarız hep,
 Bumektepte okur-yazar ağlarız,
 Hayat nedir, azar azar ağlarız.
 Vatan nedir, millet nedir, din nedir?
 Dünya nedir, düşman kimdir, kin nedir?
 Bu bilgiler bize nereden gelir?
 Olmasaydı şu ulu yurt ebedi.
 Vatan için canımızı veririz.
 Türk oğluyuz itaattir töremiz.
 Gani değil, müstağniyiz ezelden
 Demir pençe çelik kollar ve beden
 Maded gibi yüksek, olur bir yürek
 Azim dolu, iman dolu bir yürek.

ALİ KAMİ (AKYÜZ)*

³⁶ İst. Ansk. s.4257

(*) Bestesi, 1307'de Kazım Bey tarafından yapılmıştır.

120 senelik bir tarihe sahip olan Darüşşafaka'dan kamuoyunun yakinen tanıdığı bir çok kişi de mezun olmuştur. Bunlardan birkaç tanesinin ismini zikredecek olursak; İsmail Safa (Peyami Safa'nın babası), Ahmed Rasim, Vasfi Mahir Kocatürk, Salih Zeki (Matematikçi), Osman Ergin, Aziz Nesin, Yalçın Pekşen ve Coşkun Ulusoy, Yavuz Canevi, Zekeriya Yıldırım, Bülent Şenver, Atilla Uras gibi bankacılarla, Necdet Seçkinöz gibi birçok zevat mektepten mezun olmuşlardır.

B- DARÜŞŞAFAKA'NIN İDARESİ

Baştan beri içah edildiği gibi Darüşşafaka, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye isimli bir derneğin önderliğinde vücuda getirilmiş ve yine aynı Cemiyet tarafından yönetilen bir özel okuldur.

Zaten çoğu zaman, Cemiyet ile Darüşşafaka aynı adla anılırdı. .

Okulda görev yapan öğretmen ve diğer personel, Cemiyet tarafından sözleşmeli olarak istihdam edilirdi. Ayrıca okulun müdürlerini de Cemiyet seçerdi* .

Ancak, okulun herşeyinden sorumlu olan Cemiyet faaliyetlerini incelediğimizde, bazı dönemlerde dışarıdan yapılan müdahalelerle görevini yapamaz hale geldiğini ve Okulun idaresinden uzaklaştığını görüyoruz. Aşağıda, Okulun sahibi ve idarecisi, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin geçirdiği çeşitli safhalar izah edilmiştir.

a- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye

1- Kuruluş ve Faaliyetleri:

Cemiyet, 1281 (1865) tarihinde Daire-i Askeri Ruznamçecisi Yusuf Ziya Paşa ile komşuları Gazi Ahmed Muhtar Paşa ve Maliye Nazı Vidinli Tefik Paşa'nın önderliğinde, tahsil imkanından mahrum çıraklara ve isteyen diğer ahaliye okuma-yazma öğretme gayesi ile kuruldu¹ .

(*) Darüşşafaka'da müdürlük yapan zevatın isimleri, EKLER bölümünde verilmiştir.

¹ Faik R. Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Ank. 1964, s.138

"Cemiyet-i İslamiye" adıyla kurulan dernek, devrin askeri ve mülkî erkânı ile münevverlerinin kısa sürede ilgisine mazhar olmuş ve âza sayısı hızla artmıştır.

Bir süre sonra "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye" ismini alan "Cemiyet-i İslamiye" hemen kuruluşunun ertesinde Simkeşhane'de, sonra da Aksaray'da Ebubekir Paşa mekteplerinde korumaya muhtaç çıraklar başta olmak üzere çeşitli halk tabakalarına okuma-yazma imkanı sağlamıştır ².

Bu mekteplerin büyük rağbet görmesi üzerine- kabiliyetli ancak kimsesiz çocuklara daha yüksek bir eğitim veren düzenli bir mektep açılması fikri hasıl oldu. Paris büyükelçiliğinden yeni dönen ve Fransa Maarifini yakından tanıyan Sakızlı Esat Paşa'nında tavsiyesi üzerine Darüşşafakatü'l İslamiye isminde, parasız-yatılı ve Galatasaray Mektebi'ne eşit sayılacak bir mektep kurulmasına karar verildi. Yukarıda izah edildiği gibi Fatih semtinde 1868'de başlayan inşaat 1873'te bitirilip, 2 gün sonra 54 talebesiyle tedrisata başlamıştır.

Kısaca Darüşşafaka olarak anılan Darüşşafakat'ül İslamiye'nin faaliyete geçmesiyle Cemiyet diğer hizmetlerini tatil edip, yalnızca yeni mektebinin idaresi ile meşgul olmuştur.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Nizamnamesine göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Sadrazamı Cemiyetin tabii başkanı idi. Bu durum cumhuriyetten sonra dadevam etmiş ve TC Başbakanı Cemiyetin başkanı olarak kabul edilmiştir. Aşağıdaki nizamnamesinde de göreceğimiz gibi Cemiyetin idare ve tedris meclisleri mevcut olup, Darüşşafaka'nın ilgili konularının idarelerinden sorumlu idiler. Her türlü masrafın karşılanmasından ve bütün meselelerin hallinden Cemiyet mes'uldür. Cemiyetin başkan vekili ve diğer idarecileri, azalarının reyleri ile seçilirdi.

2- Cemiyetin Uğradığı Değişiklikler:

² Kansu, a.g.e., s.127

Aslî vazifesi Darüşşafaka'nın idaresi ve idâmesi olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye 26-4-1935 tarihinde "Türk Okutma Kurumu" ismini almış. Ancak bir çok mensuplarınca hüsnü kabul görmeyen bu isim 3.1.1953 tarihinde "Darüşşafaka Cemiyeti" olarak değiştirilmiş ve halen aynı isim altında varlığını ve asli görevini ifa etmektedir.

Darüşşafaka Cemiyeti, İcra Vekilleri Heyetinin, 11. 9. 1940 tarih ve 2/ 14 333 sayılı karnamesi ile tasdik edilen Devlet Şurası, Mülkiye Dairesi ve Umumi Heyeti'nin 17.11. 1930 tarih 2790/3087-305/313 sayılı kararı gereğince Umumi Menhfaatlere Hadim (Kamu Yararına Çalışan) cemiyetlerden sayılmıştır³ .

Cemiyet ilk devre olarak kabul edilen II. Meşrutiyet öncesine kadar, aydınların büyük desteğine mazhar olmuş, azalarının yanında devrin önde gelen isimlerinden Namık Kemal, Amed Mithat Efendi, Zekai Dede Efendi, Yahya Kemal gibi büyük şahsiyetler Cemiyet çalışmalarına bizzat iştirak etmişlerdir⁴ .

Ancak, Cemiyetin hizmetleri hep aynı tempo ile devam edememiş, bir dönem faaliyetlerini tatil etme durumunda kalmıştır.

1885 yılından sonra zamanın Devlet idarecilerinin, Memleketin Yönetimi için aldığı bazı önlemlerden Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye de etkileniyordu. Bir çok müessesenin sıkı kontrol altına alındığı bu dönemde bilhassa eğitim kurumları yakın takibine de alınıyordu.

Bu meyanda, (1888) yılında Cemiyetin Başkan Vekili de olan Adliye Nazırı Rıza Paşa'nın İzmir Valisi olarak payitahttan uzaklaştırılınca kısa bir süre için Maliye Nazırı Nazif Paşa (cemiyet azalarından) başkanlığı deruhte ettiyse de onun da vazifesi değişince Cemiyetin Başkanlığından ayrılmıştır. Kimsenin Başkanlığa cesaret edemediği, bu dönem çok sürmemiş, o zamana kadar sadrazamanı sembolik Başkanlığı yanı sıra azaların onayı ile kendi aralarından birisinin seçimi hususu rafa

³ Darüşşafaka Cemiyeti Ana Nizamnamesi, İst. 1969, s.13, madde 65

⁴ İlk Halk Okulu Darüşşafaka, İst.1973, s.10

kaldırılıp Cemiyet azası olmayan Saray Baş Mabeyncisi Hacı Ali Paşa başkanlığa tayin edilerek, Cemiyet kontrol altına alındı, böylece Cemiyet ve Mekteb, "Taht-ı Himaye-i Hazret-i Padişahi"ye alınmış oldu⁵ .

Bu durum, birçok cemiyet azasının tepkisini çekmiş ve okuldan uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Bir süre sonra Darüşşafaka doğrudan Maarif nezaretine bağlanınca Cemiyet faaliyetlerini tamamen tatil edip dağılmıştır⁶ .

Fakat cemiyetin devreden çıkarılıp, mektebin Maarif Nezaretine bağlanmasıyla o zamana kadarki kurulu düzen alt-üst olmuş ve mektep Maarife büyük masraflara mal olmasına rağmen istenilen verim elde edilememiştir⁷ .

3- Cemiyetin Tekrar Faaliyete Geçmesi:

II. Meşrutilet'e kadar bu şekilde Darüşşafaka'dan uzak kalan Cemiyet, 1908 inkılabından sonra toparlanmaya başladı. 8 Ağustos 1324 (1908)'de Cemiyetin kurucuları ve mezunlardan bir grup, Darüşşafaka'da biraraya gelip Cemiyete tekrar asli hüviyetini kazandırıp, mektebin idaresinin ele alınması kararlaştırıldı⁸ .

16 Kanunusani 1324 tarihinde toplanan ikinci kongrede nizamnameye bir madde eklenerek idare ve tedris meclisleri kuruldu.

Bundan sonra 23 Kanunusani 1324'de Cemiyetin resmen ihyası için Bab-ı Ali ve Maarif Nezaretine müracaat edildi.

Nizamnamesi gereği başkanlığa sadrazamın getirilmesi gerektiği için 2 Mart 1325 tarihinde Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa tarafından Cemiyet hüsnu kabul görmüş ve başkanlığa Sadrınışin, başkan vekilliğine de Trabzon Mebusu ve Müessislerden Ali

⁵ Osman N. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İst. 1977, s.918,919

⁶ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi, İst. 1332, s.23

⁷ Ergin, s.920

⁸ a.g.e. s.921

Naki Efendi getirilmiştir. 12 Mart 1325 tarihinde ise Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin resmen ihyası tasdik edilmiştir⁹ .

Daha sonra Darüşşafaka idaresine sahip olmak için Cemiyet üyelerinden, Ahmed Mithat Efendi, Hüseyin Kazım ve Mehmed İzzet vazifelendirilmiştir. Bunlar, Bab-ı Ali ve Maarif Nezareti ile 7 ay kadar süren çalışmalarından sonra gayelerine ulaşmışlar ve Maarif Nezaretinden, vaki müracaat üzerine aşağıdaki cevabı almışlardır:

“Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye şimdiye kadar vatanı Osmaniyeye kıymetli zevat yetiştirmiş ve şâyân-ı takdir, ve hizmet-i maarif-i pervanede bulunmuş olmakla kendi eseri bulunan Darüşşafaka'nın Cemiyeti Mezkûreyi tahvili idaresini tensib etmiş ve yalnız mektep bütçesindeki açığı kapatmak üzere Nezaretçe senevi yapılan 859.000 kuruluş yerine cemiyetin teklifi vechiyle şebriyeye (ay) taksimen 6000 lira tesviyesi ve bu meblağın cemiyet tarafınbdan ira olunacak mes'ul ve mükeffil bir zat namına itası tensib ve tedrisatın sair mektebi bususiye bakkında bu gibi teftiş ettirilmesi şeraitide teklif edilmiştir. Teklif-i vaki Cemiyet-i Tedrisiye'ce şayarı kabul görülerek ol vechile Darüşşafaka'nın bir an evvel teslimi zımında 29 Haziran 325 tarihli mazbata ile Babialtiye yazılmış ve hükümetçe 4 Temmuz 1325 tarihinde Darüşşafaka'nın Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye tahvili idaresine müsade olunmuşdur”¹⁰ .

1 Eylül 1909'da Darüşşafaka idaresini tekrar eline alan Cemiyet büyük bir hamle yapmış, mektebin her tarafını tekrar elden geçirdiği gibi, yeni bir ders programı hazırlamış (1911) ve Darüşşafaka'yı tekrar eski hüveyitine kavuşturmuştur. (Bu ders programı önceki bölümde belirtilmiştir)

Nizamnamesinde bazı değişiklikler yapılarak halen varlığını sürdüren Cemiyetin 13 Temmuz 1901 tarihli kongresinde "Dersaadetten (İstanbul) başka yerlere de Darüşşafaka'nın şubesinin açılması, ayrıca bir kız Darüşşafaka'sının açılması¹¹ kararlaştırılmışsa da bunun hayata geçirilmesi o zaman için mümkün olmamayacak

⁹ Salname, s.32

¹⁰ a.g.e., 32,33

¹¹ Darüşşafaka 1873, İst. 1948, s.15

uzun süren çalışmalardan sonra 1971-72 öğretim yılından itibaren okula kız öğrencilerin kabulü gerçekleştirilebilmiştir¹² .

b- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Nizamnamesi:

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye 1865'te kurulduktan sonra ilk nizamnamesini neşretmiştir. Mezkur nizamnamede yalnızca halka okuma-yazma öğretmeğe matuf açılacak mektepler ile alakalı hususlar vardı. Zamanla bu teşebbüslerde büyük başarı sağlanınca daha köklü ve yüksek tahsil verecek bir mektep (Darüşşafaka) açma fikri hasıl olup, bu gerçekleşince 24 Mart 1872 tarihinde nizamname değiştirilmiş, Darüşafaka ile ilgili hususları havi yeni bir nizamname kabul edilmiştir¹³ .

Cemiyetin Görevlerini ve Darüşşafaka'nın idaresini muhtevî olmak üzere iki bölümden oluşan nizamname aşağıya alınmıştır.

1- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Vezâifini Meşğur Nizamname: (Cemiyetin Görevlerine İlişkin Nizamname)

Birinci Bend: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye etfali müslimine (Müslüman çocuklara) vesair istekedenlere akaidi islamiye ile beraber mukaddematı ulumu meccanen (karşılıksız) tedris edecektir.

İkinci Bend: İşbu cemiyet zatı aliyi sedaretpenahinin tahta riyasetindedir.

Üçüncü Bend: İşbu cemiyet heyeti umumiyeni ekseriyeti ile intihap (seçim) ve riyasetin tasdiki ile bir de Reis vekili nasb ve vekil tayin olunur.

Dördüncü Bend: Cemiyet Tedrisiye-i İslamiye'nin masarifatı cenabı seniyele cevâhib hazreti şehriyardan ihsan buyrulan varidatı mukannene ile azası tarafından

¹² İlk Halk Okulu Darüşşafaka s. 10

¹³ Unat s.138

verilicek iane-i seneviye ve sair erbabı hamiyet taraflarından ita olunacak ianat ile tesviye olunur. (Cemiyetin giderleri, hükümetin yardımı ve azaların aidatı ile hayısever halkın yardımları ile karşılanır.)

Beşinci Bend: Cemiyet-i mezkure muhabbeti vataniyye ve gayreti milliye esasına mübteni bir heyeti muavene olmasına nazaran azayı mürekkebesi intilhabatı resmi ile tayin olunup yalnız iane-i seneviyesini ita ile beraber ibrazı şimei hamiyet edecek zevata münhasır ve bu vechile gayri mahduttur.

Altıncı Bend: Aza sıfatı ile cemiyete dahil olmak arzu eden isim ve şöhet ve rütbe ve memuriyetini ve aza defterine kaydedilmek istediğini müş'ir (dair) bir varaka merkezi olan darüşşafaka'ya irsal eder ve oradan dahi defteri mahsusuna kaydolunduğunu müş'ir bir beyanname yazılarak ve cemiyet mührü ile temhir (mühürlenerek) olunarak kendisine gönderir.

Yedinci bend: Cemiyet azası her üç ayda birer Osmanlı lirası verilmek üzere senevi dört lira iane vermeye mecburdur.

Sekizinci bend: Cemiyetin heyeti umumiyesi senede bir kere mün'akit olarak gerek talim ve tedris hususunu ve gerek cemiyetin umuru idaresine müferri (ait) mevaddı mühimmesini tetkik eder (araştırır).

Dokuzuncu Bend: İane-i seneviyelerini (yıllık aidatlarını) tediyyeden başka azanın vezaifi esasiyesi ikiye münkasım olup (ayrılıp) kısmı evvel varidat (gelir) ve masarifatin ve cemiyetin ciheti idaresine taalluk edecek sair mevaddın rü'yetine ve umuru hesabiyesinin sureti mazbut ve salnamede ceryanın dikkat ve itinadan ve kısmı sanisi dahi usuli tedrisiye ve kavaidi talimiyesinin icabatı asriye ve terakkiyatı zamaniyeye göre hüsnü tertip ve tadilinden ibaret olduğundan bunlar zirde beyan olduğuna vechile cemiyet azasından olarak teşkil olunan iki meclis marifetiyle icra olunur.

Onuncu bend: Cemiyetin ciheti idaresine bakacak meclisi idare on azadan ve ciheti ilmiyesine hasrı efkar edecek tedris meclisi dahi on azadan mürekkebe olacaktır.

Onbirinci Bend: Gerek meclisi idare ve gerek tedris meclisi azaları heyeti umumiyenin ekseriyeti arası ile intihap (seçim) ve tayin olunur ve fakat tedris meclisine intihap olunacak aza cemiyetin mekteplerinde tedrisi mukarrer olan fünunu (dersleri) okutmaya muktedir olması şarttır.

Onikinci Bend: Meclisi idare azasının nısfı (yarısı) senede bir kere tebdil olunacaktır. Ve bir sene idare meclisi azalığında bulunanlar ertesi sene için dahi idare meclisine aza intihap ve tayin olunabileceklerdir.

Onüçüncü Bend: Meclisi idarede azalık sıfatıyla şehremaneti (belediye) azasından dahi bir zat bulunacaktır.

Ondördüncü Bend: Tedris meclisi azaları bir kere intihap ve tayin olunduktan sonra istifa etmedikçe asla tebdil olunmayacaktır.

Onbeşinci Bend: İdare Meclisi ve gerek tedris meclisi ekseriyeti araya müracaatla reislerini beyhlerinden (aralarından) intihap ve tayin ederler.

Onaltıncı Bend: Cemiyet reis vekili gerek Meclii idareye ve gerekse tedris meclisine icabettiği vakit riyaset edebilecektir.

Onyedinci Bend: Meclisi idare ve tedris meclisi haftada bir kere Darüşşafakada toplanıp ifayı vazifeye müsarafat edecektir.

Onsekizinci bend: İdare meclisi cemiyetin irad (gelir) ve masarifinin (gider) sureti tahsil ve sarfı ve hususatı sairesi hakkında tanzim olunan Nizamnamei mahusa tevfikân hareket edecektir.

Ondokuzuncu Bend: Tedris meclisinin münhasıran (başlıca) vazifei mükellefesi müceddeden (yeniden) program yapmak ve muharraren görülecek lüzum üzerine okunan dersleri tadil ve tevsi eylemek ve cemiyetin mekteplerinde tedris edilecek kitapları meccanen tercüme ve telif etmek ve sairleri arafından tercüme ve telif olunarak tedris olunmak üzere cemiyete gönderilen kitapların mebahisini tetkik etmekten ibarettir.

Yirminci Bend: Tedris meclisi evvela talimi mukarrer olan derslerde tedris olunan mebahis ve mesailin programlara mutabık olup olmadığını anlamak ve alalhusus talebei mevcudenin terakkiyatını (ilerlemesini) bilmek zımmında (yanında) icabedenleri vakitli vakitsiz imtihan eder ve lüzum görülen kitap ve resail (risaleler) vesair alat ve edavatı tahsiliyenin mübayea eden defterini bittanzim bamazbata idare meclisine ita eyler (verir).

Yirmibirinci Bend: Gerek bidayeten (önce) ve gerek bilicab (gerekirse) tebdilen tayin olunacak muallimlerin nasb ve tayin veya tabdili lazım geldikte bu meclis azası tarafından bamazbata cenabı aliyi riyasetten badelistizan icabı icra kılınır.

Yirmiikinci Bend: Cemiyet Merkezi olan Darüşşafaka eytamı müslimeî zükur (erkek müslüman çocuk) ve ennaina (kız) münhasır bir mektep olup bunun idarei dahiliyesi nizamnamei muhsusuna tatbiken icra olunacak ve mektebin varidatı arttıkça iktiza eden mahallerde mektepler açılacaktır.

2- Darüşşafaka'nın İdaresine Dair Nizamnamedir

Birinci Bend: Darüşşafaka eytam ve evladı fukaradan olan etfali müslimenin talim ve terbiyelerine mahsusdur. (Müslüman, fakir ve yoksul çocukların eğitimine)

İkinci Bend: Darüşşafaka Cemiyet'i Tedrisiye'i İslamiye'nin varidatı mahsusı ile idare olunur.

Üçüncü Bend: Bu mektebe alınacak etfal (çocuk) her sene Temmuz ayında kabul olunacak ve fakat alınacak etfalin gerek zükurdan ve gerek enastan olsun on yaşını tecavüz etmeyecektir.

Dördüncü Bend: Mektebi mezbure kabul olunan eytamın (yetim) me'kulat ve melbusat vesair levazımatı meccanen verilir.

Beşinci bend: Etfali mezküre mektebe dahil olduğu günden itibaren Darüşşafaka'da beytutet ettirilerek hiçbir gece hariçte kalmasına ruhsat verilmeyecek

ve akraba ve taallukatından bunları görmek arzu eyleyenler evkatı muayyinesinde (belli vakitler) Darüşşafaka'daki dairei mahsusta gösterilecektir.

Altıncı Bend: Bu mektebe kabul olunacak etfalin yetim ve bîkes olduklarını veyahut ebeveyninin fakir ve bîvaye bulduklarını musaddik mahallesi imam ve muhtaranı ile ol mahalenin en muteberlerinden laakal iki zatın mührü ile memhur bir ilmühaber yazılıp bu ilmühaber yetimin akrabasından biri tarafından vakti muayyeninde Darüşşafaka'ya götürülecek ve yetimin ileli sariyeden (bulaşıcı hastalık) masun olduğunu ve refiklerinin rahatsızlığını mucip kendisinde bir hal olmadığını memuru mahsusları marifetiyle muayene ettirilerek şayanı kabul olunduğu halde mektepte tevkif olunacaktır.

Yedinci Bend: Mektebi mezbura alınacak etfal sekiz sene talim olunarak ondan sonra şahadetnamesi (diploma) verilerek çıkarılacaktır.

Sekizinci Bend: Mektebi mezburdan bu şahadetname ile çıkan etfalin mektebi askeriye ve aklamı şahaneyeye kabul olunacak derecede talimi fünun olunacak ve şahadetname almaya kesb-i liyakat edemiyenleri tersanei amire ve tophane ve nizamiye sanayi taburlarına verilebilecektir.

Dokuzuncu Bend: Mektebi mezburdan bu şahadetname ile çıkan etfali inistan akraba ve teallukatı hanesine gitmek istemeyenden ve kimsesi olmayanlardan talebi tezevvücü (evlilik) bulunanlar zuhur ettiği halde cemiyet marifetiyle tahkik ve tensip olunduktan sonra akitleri icra olunacak ve içlerinden bazı zevatı kiram dairelerinde çocuk talimi hususunda istihdam olunmaklığı arzu edenler dahi cemiyet marifetiyle münasip dairelere verilecektir.

Oununcu Bend: Çocukların muhafazai adab ve ahlakına dikkat ve nezaret etmek ve mektebin umuru dahiliyesini tesviye ile nezafet ve teharet hususlarına bakmak üzere Darüşşafaka'nın muvazzaf olarak bir müdürü olmak ve etfali enaşın ahvaline dikat etmek ve her umurunda müdüre müracaat eylemek üzere bir de müdiresi bulunur.

Onbirinci bend: Mektebin tahririye ve hasebiyesini rüyet ve tesviye eylemek üzere kezalik muvazzaaf olarak bir katip ile bir de refiki (yardımcısı) bulunur.

Onikinci bend: Bunlardan başka mektebi mezburda muvazzaf olarak istihdam olunacak olanlar dahi vekilharç ve şerhademe ve bevvab ile icabı kadar hademe ve aşçı ve çamaşırcı ve bahçıvan vesairenden ibaret olur.

Onüçüncü Bend: Müdür ve katip ile reis hizmetinde bulunanların vezaif ve hareketi cemiyetin idaresi meclisi tarafından mektebin idaresince ittihaz olunacak usule tevfiqa tanzim olunacak talimatı mahsusua ile tayin edilecektir.

Ondördüncü bend: Mektebi mezkura alınacak etfale zirde (aşağıda) beyan olunan dersler tedris olunur: Türkçe okuyup yazmak, ilmi akaid, sarf ve nahvi arabi, mantığı meani, Tarihi umumi, tarihi osmani, coğrafya, ilmihesib, hendese, cebir, hendesi resmiye ve menazır, müsellesatı müsteviye, topoğrafya, hikmeti tabiiye, kimya, tarihi tabii, makine, ilmi heyet, kavanini devleti aliye, ilmi servet, defter tutmak usulü (bir nebze)

Onbeşinci Bend: Mektebi mezbura alınacak etfali inasa zirde beyan olunan dersler tedris olunacaktır. Türkçe okuyup yazmak, ilmi akaid, sarf venahvi arabi, tarihi umumi ve osmani, coğrafya, ilmi hesap, hikmeti tabiiye, tarihitabii, defter tutmak, dikiş ve her nevi el işleri, nakış, idarei beytiyye (ev idaresi), musiki¹⁴.

C- DARÜŞŞAFAKA'NIN MALİ VAZİYETİ:

a-Talebelerin İhtiyaçlarının Temini:

¹⁴ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Vezaifini Meşgur Nizamname, İst. tarihsiz (Cemiyet tarafından bastırılmıştır, eski harflerle)

Darüşşafaka talebelerinin her türlü ihtiyacı Cemiyet tarafından karşılanırdı. Ayrıca ders kitaplarının büyük kısmı mektebin matbaasında basılır ve talebeye ücretsiz olarak dağıtılırdı¹. Bu husus yalnızca parasız-yatılı statüsündeki Darüşşafaka talebesi için değil, Cemiyetin önceki faaliyetleri cümlesinden Valide Mektebi ve Ebubekir Paşa Mektepleri gibi umuma açık okuma-yazma kurslarında da geçerli idi.

Tasvir-i Efkâr gazetesinden konuyla ilgili bir yazı aşağıya alınmıştır: *“Şakirdan'ın kitap ve diğer malzemei tabsiliyesi Cemiyet tarafından meccanen verileceği gibi, derslerde isbat-ı istihkak edenlere teşvikan mükafat dahi ita kılınacaktır”*².

Darüşşafaka talebesine yılda bir defa iç çamaşırlar ile elbise (üniforma) 1 çift ayakkabı gömlek ve çamaşır ile her türlü ders aletleri veriliyordu³.

Darüşşafaka talebelerinin mektebin kuruluşundan beri giydikleri ve Darüşşafaka'nın amblemini taşıyan üniforma 1955'te Kolej Düzeni'ne geçilince kaldırılmış, yerine laciverd ceket, gri pantolondan oluşan elbise kabul edilmiştir. Bu durum bazı Darüşşafaka mensuplarının büyük tepkisine sebep olmuştur⁴.

Darüşşafaka, Nizamnamesinde de belirtildiği gibi bu hizmetleri yaparken, talebelerinden hiç bir şekilde ücret talep edemezdi. Daha önce de belirttiğimiz gibi mektebin tek geliri, bağışlar, menkul-gayrimenkul değerlerinin getirdiği para ile azalarının aidatları ve bazı dönemler hükümetlerin yaptığı yardımlardan ibaretti.

Aynı seviyede eğitim veren Galatasaray Lisesinde talebe başına yılda 400 lira, Robert Kolej'de 550 lira alındığı, 1927 yılında Cemiyet 280 talebesine hizmet verirken, bir talebenin mektebe masrafı 350 lira 85 kuruş idi⁵.

1992 yılında ise öğrenci başına düşen yıllık harcama 26.116.660.TL'ye yükselmiştir⁶.

¹ Türk Ansiklopedisi, Darüşşafaka maddesi, 12. cilt, s.326

² Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 12 Nisan 1280 tarihli, 189. sayı

³ İstanbul Ansiklopedisi, s.4260

⁴ İstanbul Ansiklopedisi, s. 4260

⁵ M.İzzet, Mahmut Esat, Osman Nuri, Ali Kami, Darüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Mektebi, İst. 1927, s.53

⁶ Darüşşafaka Cemiyeti İst. 1992, s.8

b-Kuruluş Yıllarında Darüşşafaka 'nın Mali Durumu:

Darüşşafaka, yukarıda dabelirtildiği gibi Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin önderliğinde ve devrin önde gelen münevverleri ile devlet ricalinin büyük yardımları ile vücuda getirmiş bir "müessese-i milli"⁷ olarak halen varlığını sürdürmektedir.

Darüşşafaka'nın inşa masraflarının önemli bir kısmı bizzat hükümet tarafından karşılanmış. Ayrıca inşaat için sarayın başmimarı Ohannes Kalfa görevlendirilmişti ⁸ .

Darüşşafaka Mektebi, her ne kadar kuruluşunda ve bazı dönemlerde devlet tarafından himaye edilmiş ise de nihayetinde bir "özel mektep" olması hasebiyle "kendi yağıyla kavrulmaya" mecburdu. Öksüz ve yardıma muhtaç talebelere eğitim imkanı verdiği için ve nizamnamesinde de belirtildiği gibi "hiçbir suretle talebelerinden ücret talep edemezdi".

Darüşşafaka 'nın -bazı dönemlerde hükümetlerin yapmış oldukları yardımlar haricinde-tek gelir kaynağı Cemiyet azalarının aidatları ve cemiyetin sahip olduğu menkul,g ayrimenkul malların getirdiği gelirlerdir ⁹.

1873 tarihinde 28'i ikinci sınıf diğerleri 1. sınıf olmak üzere 54 talebe ile tedrisata başlayan Darüşşafaka'da yapılan hesaplara göre mektebin senelik marafı "1 yük kuruş"^{*} olarak tesbit edilmiştir. Bu masrafların karşılanması için Darüşşafaka'ya hükümet tarafından 108 adet dükkan ve muhtelif gayrimenkuller bağışlanmıştır ¹⁰ .

Ancak, 54 talebe ile tedrisata başlayan ve öğretmenlerinden büyük bir kısmının "fahri" olarak askeri okullardan gelen Darüşşafaka'da yıllar geçtikçe gerek talebe sayısının artması ve gerekse bazı dallarda ücretli hocalar istihdam edilmek mecburiyetinde kalınması üzerine mezkur dükkanların kira geliri ile azaların aidatları

⁷ İzzet vd. s.34

⁸ İstanbul Ansiklopedisi s. 4255

⁹ Türk Ansiklopedisi Darüşşafaka maddesi, 12. s.326

(*) Eskiden 500 akçeye 1 kese, 100.000 akçeye bir yük, 10 yük'e 1 hazine derlerdi. Daha sonra akçenin yerini kuruş almıştır. (O.N.Ergin, Türkiye Maarif Tarihi s.489)

¹⁰ İzzet, vd. s. 34

ve bağış ve yardımlar ihtiyaca kafi gelmez oldu. Cemiyetin Bab-ı Ali'ye müracaatı üzerine meseleye el atan hükümet (mülga) yeniçeri ocaklarına ait bazı gayrimenkulleri ayrıca İzmir vilayetinde Çeşme kasabası yakınlarında sahil cihetindeki bazı hazine arazilerinin ve bu bölgede deniz doldurularak kazanılacak yeni arazilerin gelirini Darüşşafaka'ya bıraktı ¹¹ .

Bu sıralarda talebenin giyecek ihtiyacı "İzmit Konfeksiyon Fabrikasından" meccanen karşılanıyordu ¹² .

1296 tarihinden itibaren Cemiyetin ilk müessislerinden Cemal Bey'in himmeti ile "Umumi Nizamiye Ambarından" hükümetçe, mektep talebelerinin yiyecek ihtiyacını karşılamak için ayda 300 kıyye pirinç, 70 kıyye sade yağ, 80 kıyye et ve günde 70 kıyye ekmek tahsis edilmiştir ¹³ .

O zaman için ihtiyaçlarında fevkinde olan bu yardımların getirdiği rahatlık zamanla azalırken Cemiyetin müessislerinden Sadrazam Said Paşa 1300 yılında Darüşşafaüka'yı ziyaret eder. Sadrazamın talimatı ile talebe mevcudu o zaman için hayli büyük bir rakam olan 400'e çıkarılır. Ayrıca Umumi Nizamiye Ambarından gelen yiyecek miktarı et 383, pirinç 2304, sade yağ 450 okkaya ekmek 4990 adete çıkarılır ¹⁴ .

Bir ara Cemiyet'in müessislerinden Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve muallimlerden Muhaberi Uzman İskender Bey'in delaletiyle Hind Müslümanlarından bir miktar iane celb edilmiştir¹⁵ .

Aynı zamanda Cemiyetin başkanı olan sadrazam Cevad Paşa devletle iş yapan bazı zenginlere ve imtiyazlar almak isteyen ecnebi şirketlere Darüşşafaka'ya bağış yapmalarını mecbur kılıyordu ¹⁶ .

¹¹ İzzet vd. s.36

¹² İzzet vd. s.36

¹³ Ergin, s. 918

¹⁴ Salname, s. 54

¹⁵ İzzet vd. s. 37

¹⁶ a.g.e. s. 37

Sultan II Abdülhamid'in 25. saltanat yıldönümü (1316) kutlanırken her müessese saraya bir hediye sunuyordu. Sarayın tavsiyesi üzerine İstanbul Havagazı Şirketi hediyeye mukabil olarak, darüşşafaka'nın havagazı ihtiyacını meccanen üzerin aldı ¹⁷ .

Yine 1318 tarihinde Dilaver Paşazade Rauf Bey'e Sığırlık deresi yakınlarındaki depoların işletilmesi 16 yıllığına verilirken yapılan mükavelede mezkûr şahsın işletme bedeli olan yıllık 30 altını Darüşşafaka'ya vermesi hükümetçe kararlaştırılmıştır ¹⁸ .

Darüşşafaka, kuruluşundan, Maarif Nezaretine geçişine kadarki dönemde (ilk devre) (1873-1903) Cemiyet azalarının büyük gayretleri, hükümetin de yardımlarıyla fazla sıkıntı çekmemiştir. Bu rahatlığın en büyük sebeplerinden birisi de "modern bir eğitim tarzını" benimsemiş ve "Fleşe" mektebini kendisine model olarak seçmiş olan mektepte bilhassa askeri mekteplerden birçok muallimin Darüşşafaka'da hocalık yapmalarıdır¹⁹ .

Öyleki bu devirde hocaların onda sekizi asker kökenli kişilerdi Bunu medreseden gelen fahri muallimler tamamlıyordu. Bunlar sadece ders vermekle kalmıyor, bir kısmı yazdıkları kitapları da Darüşşafaka'ya bağışlıyorlardı²⁰ .

Bu dönem, Darüşşafaka'nın en parlak zamanıdır. Bilhassa Askeri mekteplerden ve muhtelif medreselerden gelen hocalar, burada fahri olarak dersler vermeleri ayrı bir önem arz etmektedir.

Bu yıllarda yeni açılan birçok kuruma halkın ve medreselinin soğuk baktığı bir hakikat olmasına rağmen, Darüşşafaka'da Devlet, aydın ve halk kaynaşması sağlanmıştır. Geleneklere bağlı fakat modern bir eğitim yuvası olan Darüşşafaka'ya inşaatından itibaren halk büyük destek göstermiş, hükümetler de sık sık çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır.

¹⁷ Salname, s.60

¹⁸ a.g.e., s.38

¹⁹ İst. Ansk. 4254

²⁰ Ergin, s.49

Ancak, herşeye rağmen, Cemiyet mensuplarının fedakarca ve tamamen karşılıksız olarak Okulun idaresi için yaptıkları çalışmalar unutulmaması gereken hizmetlerdir.

Maalesef bu huzurlu dönem uzun sürmemiş, okul 1903 yılında Cemiyetten alınıp Maarif Nezaretine bağlanmıştır (devletleştirilmiştir).

C- Maarif Nezareti İdaresindeki Mali Durum

Darüşşafaka'nın idaresi Cemiyet-i Tedrisiye-i İsamîye'den alınıp, Maarif Nezaretince yönetildiği 1903-1909 yıllarında büyük değişiklikler oldu. Cemiyet azalarınca "Fetret Devri" olarak adlandırılan bu sürede, ulvi bir gaye ile kurulan ve devrin münevverlerinin ve hayırseverlerinin büyük ilgisine mazhar olan mektepte Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin bütün alakası kesildi daha sona cemiyet kapandı. Devletin okulu kensine bağlaması aydınların da büyük tepkisine sebep oldu ²¹

Okul idarecilerinin devletçe tayin edildiği bu dönemde talebe mevcudu 400'den 700'e çıkarıldı. Talebe sayısının artmasıyla masraflar büyük miktarlara ulaştı. 400 talebe üzerine kurulan düzen, sayı aniden katarartınca masrafları karşılayamaz oldu. Bu dönemde Bakanlığın okula yaptığı harcamalar önceki dönemin pak fevkinde olmasına rağmen bütçe açığı arttı ve talebelerin birçok ihtiyacı karşılanamaz oldu, okuldaki eğitim seviyesi düştü²² .

Cemiyetin idaresinde hiç açık vermeyen bütçenin 1905 yılındaki durumu şöyleydi:

469. 199 kuruş	gelirler
1.053.444 kuruş	masraflar
584.245 kuruş	bütçe açığı Maarif Nezareti bütçesinden karşılanmıştır.

Mektebin masraflarının bu denli artmasının en büyük sebebi halkın ve aydınların Darüşşafaka'ya yardımlarını kesmesi, Maarif tarafından okulun iyi idare edilememesi,

²¹ Tahir Olgun Darüşşafaka'nın tarihçesi İst. 1937, s.13

²² Ergin, s. 947

talebe sayısının çok artırılması en önemlisi de Fahri Hocalık sisteminin kaldırılmasıdır. Okulun kuruluşundan itibaren dersleri fahri hocalar omuzlamışlar, zamanla Darüşşafaka'dan mezun olanlardan birçokları hocalarının yükünü hafifletip, derslere veya gece etütlerine ücretsiz olarak girip, mektebe şükran borçlarını ödemişlerdir ²³

Maarif Nezareti cemiyetin nizamnamesini lağvedip resmi okullardaki sistemi Darüşşafaka'da ikame etmesi, muallim, yönetici ve müstahdem kadrolarına ihtiyaçtan fazlasını istihdam etmesi, büyük rahatsızlıklara yolaçtı.

Ancak bu devirde gayrimenkullerin kiralarının tam olarak toplanabildiği de iddia edilemez ²⁴ .

Darüşşafaka 119 senelik ömründe (1873-1992) 6.5 sene kadar bir süre Maarif Nezaretine bağlanmış en başarısız ve sıkıntılı günlerini, "fetret devrini" bu yıllarda yaşamıştır²⁵ .

Darüşşafaka'nın devletin kontrolü altında geçen bu süre zarfında başarısız olmasının sebepleri Cemiyetin daha sonraki yıllarında neşredilen "Salname"sinde uzun uzun izah edilirken, bilhassa Maarif Nezaretinin, okula ihtiyaçtan çok fazla öğretmen ve personel aldığı, Cemiyetin gayrimenkullerinin kiralarının tam olarak tahsil edilemediği gibi hususlara dikkat çekilmektedir.

Gerçekten o zamana kadar çok iyi bir şekilde devam eden nizam, Devletin müdahalesi ile altüst olmuş ve mektebe daima destekte bulunan aydınlar ve halk bu devletleştirme işine karşı çıkmışlar ve okuldan uzaklaşmışlardır. Bu arada, Cemiyete yapılan bağışların da son derece azaldığını kaydetmek gerekir. Devletin girdiği birçok işletmede günümüzde görülen aksaklıkların bir benzeri de, -bazı özel farklılıklar dışında- bu dönemde (1903-1909) yaşamıştır.

Devlet bütçesinden büyük miktarda pralar aktarılarak idare edilmeye çalışılan Mektepte, başarı sağlanamayınca, zamanın idarecileri, yanı sıra daha fazla ısrar

²³ Ergin, s. 948

²⁴ İzzet vd. s. 40

²⁵ Olgun, s.12

etmeden Cemiyetin de talebi ile mektebi tekrar asli sahibine Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye teslim etmişlerdir.

d- Cumhuriyet Dönemine Kadarki Mali Durum

Mektep 29 Ocak 1909'da tekrar Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye idaresine devredildi²⁶.

Daha sonra Cemiyetin aza sayısının çoğaltılması cihetine gidilip, kampanyalarda yardım ve bağışların artması sağlanmış hükümetten verilen yardımla beraber uzun süredir kontrolü yapılamayan gayrimenkullerin geliri yakın takibe alınmış, ayrıca mektepteki şişkin kadro azaltılmıştır.

1910 yılında talebe sayısı istiab haddi olan miktara indirilmiş ayrıca Şeyhülislam Hayri Efendinin de yardımıyla mektebin her tarafı tamirden geçirilip müze ve Kütüphane bölümleri inşa olunmuştur. Bu yıllarda Hayri Efendinin delaletiyle evkaf idaresinden hayli yardım gören Darüşşafaka herhangi bir sıkıntı yaşamamıştır²⁷.

Ancak I. Dünya Savaşı yıllarında devletin çeşitli cephelerde savaşa girmesiyle bütün müesseselerde olduğu gibi mahza, halkın yardımları ve devletin desteği ile hizmet veren Darüşşafaka'da çeşitli sıkıntılar baş göstermeye başladı. Bağış ve yardımların azalması, gayrimenkullerin gelirinin tam olarak tahsilinin mümkün olamaması, ayrıca birçok mensubunun harbi umumiye katılıp şehid düşmesi bilhassa İstanbul'un düşman kuvvetlerince işgali ile maddi imkanları büstübütün azalan Darüşşafaka zor günler yaşadı. Bu sıkıntılı günlerin atlatılmasında İstanbul Belediyesi'nin 1286 tarihinde işgal ettiği cemiyete ait bazı araziler yüzünden uzun süredir devam eden davayı Cemiyetin kazanması ve arazilerin bedeli olan 40.000 lirayı 1334-1341 tarihine kadar

²⁶ Faik R.Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış

²⁷ İzzet vd. s. 51

belediyenin ödemek zorunda kalmasıyla bir nebze rahatlamıştır (Bu durum Mecele-i Umur-u Belediye'nin 5 cildinde uzun bir şekilde izah edilmiştir)

Yine bu sıkıntılı günlerde yeni gelir kaynakları arama cihetine gidilerek "Hilal-i Ahmer" örnek alınarak Kurban Bayramında evlerde ve umumi yerlerde mektep için yardım toplanmak gibi bazı çarelere başvurulmuştur.

Bununla beraber 1328 tarihinden itibaren İstanbul halkı için bir kermes ve eğlence günü tertib edilmiş ve bir gelenek halini alarak her yıl tekrarlanan bu faaliyetlerin neticesinde mektebin geliri artmış, en önemlisi halkın Darüşşafaka'yı daha yakından tanınmasına yol açmıştır³².

Bu dönemde İstanbul Belediyesi'nin de mektebe hayli büyük yardımları olmuştur.

e-Cumhuriyet Dönemin Kadar Darüşşafaka'nın Gelir Kaynakları:

1- Gayrimenkuller:

- 17 adet Kargir dükkan: Maliye Nezareti Binasının alt katında (şimdiki İst. Erkek Lisesi)

- 21 adet kargir dükkan: Adliye binası altındadır

- 58 adet kargirdükkan: Harbiye Nezaretinin (şimdiki üniversite binasının) doğu cephesindedir. Tamamı 108 parça olan bu dükkanlar, Darüşşafaka'nın kuruluş yıllarında hükümetçe tahsis edilmiş ve önemli bir gelir kalnağı olmuştur.

- 1 adet arsa: Arap camii yanındadır. (Karaköy) arsanın bir kısmı Mustafa Ağa tarafından, bir kısmı kolağası Mahir Efendi, kalanıda Evkaf İdaresince bağışlanmış olup, Defterdarlıkça 187.200 kuruş değer takdir edilmiştir.

1 adet konak: Heybeliada. Mektep sokağı 9 numaradadır. 4 katlı 16 dairelidir. Mahkeme-i Temyiz Reisi İbrahim Pertev Efendi tarafından 1317 tarihinde bağışlanmıştır.

³² a.g.e. s. 46,47

- 1 adet kargir hane ve dükkan: Beyoğlu, Asmalı Mescid mahallesindedir. 8 odalı ve altında dükkanı olan bir binadır. FGatıma Zehra Hanım tarafından 1318'de bağışlanmıştır.

- 3 adet tarla: Batı Trakya'da Drama vilayetinde toplam 58 dönümlük 3 adet verimli arazi, Hacı Arif Ağa tarafından bağışlanan bu tarlalar, cumhuriyetten sonra Yunanistan sınırları dahilinde kalınca yapılan nüfus mübadelesi sırasında mezkur tarlalar Yunanistan'a bırakılıp, karşılığında İstanbul'lu Rumlar'a ait bir zeytinlik alınmıştır.

- 2 adet Konak: Beşiktaş Serencebey yokuşundadır. 1324 tarihinde Ebulhade Efendi tarafından bağışlanmıştır.

- 2 adet bağ ve zeytinlik: Bursa, Çekirge semtindedir. Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye azasınan Selami Paşa tarafından 1331 tarihinde bağışlanmıştır.

- 1 adet kargir ev: Arnavudköy, 1. caddededir. Zeliha Rif'ad Efendi tarafından 1334 tarihinde bağışlanmıştır.

- 1 adet kargir ev: Cağaloğlu , ceridehane sokağındadır. Ali Rıza Bey (cemiyet azalarından) atarafından bağışlanmıştır.

- 1 adet kuyumcu dükkanının yarı hissesi: Kapalıçarşı sıra odalardadır. Cemiyet Azasından Hasan Hüsnü Efendi tarafından bağışlanmıştır.

- 1 adet hamam: Beşiktaş Dolmabahçe caddesindedir. Zeliha Hanım tarafından 1337 tarihinde bağışlanmıştır.

- Çeşme'de kaplıcaların da bulunduğu araziler.

- DİĞER GELİR KAYNAKLARI

- İstanbul Kadısı Tevfik Bey ve zevcesinin kurduğu bir vakıftan her sene, Darüşşafaka Talebesinin yazlık meyve ihtiyacı için 23 lira 95 kuruş.

- Tosun Paşazade Mustafa Sadreddin Efendi ve Ali Paşa vakıflarından her sene Darüşşafaka'ya teberru edilmesi gereken 58 lira 26 krş.

- Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)'ün annesi Zübeyde hanım ve halası Emine hanım tarafından her sene Mevlid okutturulmak ve mevsim meyvelerinden alınıp talebeye dağıtılması için bağışlanan 300 lira.

- Darüşşafaka talebesinin temiz su ihtiyacını karşılamak için bütün masraflar, Miralay Reşid Paşa vakfı tarafından karşılanacak.

- 100 adet Şirket-i Hayriye Hisse senedi: merhum Mustafa Bey tarafından Darüşşafaka'ya bağışlanmıştır.

- 10 adet İstikrazı Dahili Tahvilatı: 20'şer liralıktır. Şehremaneti Mehmed Ali Bey tarafından teberru edilmiştir.

- 7883 liralık İstikrazı Dahili Tahvilatı.

- 1000 lira İtibarı Mali Bankası Hisse senedi

- 33 adet Rumeli Şimendiferi Tahvilatı. Değeri 311.60 liradır.

- 6 adet Panama Kanalı Tahvilatı. Değeri 90 liradır.

- 14 adet Tahvilatı Osmani (Tahvilatı) değeri 98 liradır.

- 36 lira değerinde Bursa Seyr-ü Sefain Şirketi hisse senedi.

- Hükümetin muhtelif zamanlarda yaptığı nakdi yardımlar.

-Hayırsever vatandaşların yaptıkları yardımlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GÜNÜMÜZDE DARÜŞŞAFKA

A- DARÜŞŞAFKA LİSESİ

Cumhuriyet dönemine kadarki durumunu tafsilatlı bir şekilde incelediğimiz Darüşşafaka, Cumhuriyet sonrası herhangi bir değişiklik olmadan faaliyetler devam etmiştir. Darüşşafaka lisesi adıyla normal bir ortaokul-lise tahsili veren okul, eski

misyonunu sürdürmüştür. Yine aynı cemiyete bağlı olarak devam eden bu dönemde dikkat çekici bir hadise yoktur.

1955 yılında, Kolej sistemi kabul edilip, büyük hamlelere girişilmiştir. İngilizce tedrisatın kabul edildiği bu dönemden sonra, Cemiyetin gelirlerinde de büyük bir artış görüyoruz.

Günümüzdeki Darüşşafaka ile ilgili bazı bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

a-Eğitim Seviyesi

Darüşşafaka'da 1955 yılından itibaren 1 yıl İngilizce hazırlık, 3 sene ortaokul ve 3 sene lise olmak üzere toplam 7 yıllık bir eğitim öğretim uygulanmaktadır.

Ayrıca 1971-1972 yılından itibaren okula kız öğrenciler de kabul edilmeye başlanmıştır.

Darüşşafaka Cemiyeti'nce idare edilen ve Özel Darüşşafaka Lisesi ismini alan okulda sosyal ve Türkçe konulu derslerin haricindeki dersler, İngilizce olarak okutulmakta ve Anadolu Liseleri statüsündedir.

Milli Eğitim Bakanlığının geçen yıl kabul ettiği kredili ders geçme sistemi, halen Lise I ve II. sınıflarda tatbik edilmektedir.

Darüşşafaka Lisesi, kuruluş gayesine uygun olarak halen parasız-yatılı sıfatıyla talebelerinin her türlü ders malzemeleri ve sair ihtiyaçlarını da karşılamaktadır.

b-Talebe Kabul Şartları:

İngilizce tedrisat yapan Darüşşafaka Lisesi'ne yalnız ortaokul öncesi uygulanan 'Hazırlık' sınıfına talebe kabul edilmektedir.

Her yıl istenen vasıflarda, müracaat eden talebe sayısı kapasitenin üzerinde olduğu için, yazılı usulü imtihan yapılmaktadır.

İmtihana girmek isteyen aday öğrencilerden aşağıdaki şartlar aranmaktadır:

- 12 yaşını geçmemiş olmak
- Babası ölmüş olmak
- Mali durumu, eğitimini sürdürmeye mani olmak
- İlkokulu en az iyi derece ile bitirmiş olmak.

Darüşşafaka Cemiyeti'nce tertip edilen imtihan İstanbul'la beraber, İzmir, Ankara, Adana, Erzincan ve Trabzon illerinde yapılmaktadır.

1991-92 öğretim yılında 66 vilayetten yapılan başvurularla ilgili küçük bir cedvel aşağıya çıkarılmıştır¹

	ADAY KAYIT			KABUL EDİLEN		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
İst.	96	159	255	15	31	46
İst.dışı	206	430	363	11	32	43
Toplam	302	589	891	26	63	89

c- Öğrenci Mevcudu

Darüşşafaka Lisesi'nde, bu öğrenit yılında 188 kız ve 375 erkek öğrenci olmak üzere toplam 563 öğrenci tahsilini sürdürmektedir.

Öğrencilerin sınıflara göre dağılımları aşağıdaki gibidir.

Sınıf	Şube	Kız	Erkek	Toplam
Hazırlık	4	44	67	111
Orta I	4	33	73	106

¹ Darüşşafaka cemiyeti -Yönetim Kurulu- Çalışma raporu, İst. 1992, s.35

Orta II	2	17	46	63	
Orta III	3	23	47	70	
Lise I	3	33	61	94	
Lise II	3	21	38	59	
Lise III	3	17	43	60	
Toplam	7	22	188	375	563

Son yıllarda Darüşşafaka'ya müracaatlar hayli artmasına rağmen okulun kapasitesi sınırlı olduğu için ancak müracaatların % 15-20'si kabul edilebilmektedir.

Aşağıda son yıllara ait okula müracaat eden ve kabul edilen öğrencilerle , öğretmen mevcudları detaylı bir şekilde verilmiştir³ .

YIL	ADAY SAYISI	ALINAN ÖĞRENCİ	OKUL MEVCUDU			ÖĞRETMEN SAYISI		
			KIZ	ERK.	TOP.	TÜRK	YAB.	TOP.
1979-80	115	30	114	229	343	35	2	37
1980-81	160	30	136	227	363	36	2	38
1981-82	262	75	107	271	378	42	1	43
1982-83	415	102	112	302	414	40	1	41
1983-84	554	129	126	312	438	47	1	48
1984-85	563	104	146	345	491	43	2	55
1985-86	565	100	166	379	545	49	4	53
1986-87	542	79	178	393	571	59	4	63
1987-88	1031	105	189	406	595	69	4	73
1988-89	741	100	191	411	602	60	5	65
1989-90	969	102	197	398	595	65	3	68
1990-91	810	109	197	413	610	56	8	64

³ Darüşşafaka cemiyeti (Son 15 Yıl) tarihsiz s.26

1991-92 891 89 181 400 581 65 8 73

Darüşşafaka Lisesinin ücretsiz olması aynı zamanda dengi birçok resmi-özel okuldan daha kaliteli bir eğitim vermesi sebebiyle büyük talep görmektedir.

Darüşşafaka'ya talebin artmasını yalnızca öksüz veya kimsesiz fakir çocukların kabul edildiği düşünülürse, bu vasıfları taşıyan insanların da arttığı şeklinde yorumlamamız mümkündür.

Çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, huzurevleri gibi sosyal hizmet kuruluşlarına artan talepler sebep olan sosyal olaylar, farklı bir sosyal hizmet ve eğitim kurumu olan Darüşşafaka için de geçerli kabul edilmektedir.

Tabloyu incelediğimiz zaman 1979 yılından itibaren talebin genellikle artış eğiliminden olduğunu ancak kabul edilen öğrenci sayısının umumiyetle aynı seviyelerde kaldığını görüyoruz.

Burada çok büyük mal varlıkları olmalarına ve büyük gelirlerine rağmen, okulun sahibi Darüşşafaka Cemiyetinin, okuldaki 1873 yılındaki kapasitenin dikkati çekmektedir. (Cemiyetin 1992 yılındaki gelirleri, 94.642.000.0003,00 TL'dir.

Tabloda dikkatimizi çeken bir diğer husus da okulda artan yerli öğretmen sayısının yanında yabancı öğretmenlerin de çoğaldığını görüyoruz. Bunda Yabancı dille yapılan tedrisatın ve benzeri okul ve kurslardaki faktörlerin rolü büyüktür.

B-DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ

İlk defa 1865 tarihinde Yusuf Ziya Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Sakızlı Esat Paşa ve Ali Naki Efendi ile devrin önde gelen münevverlerince kurulan "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye"nin faaliyetlerini tekrar kısaca gözden geçirecek olursak önce "Halk Mektebi"¹ diye anılan Valide ve Ebubekir Paşa

¹ Türk Ansiklopedisi, Darüşşafaka maddesi c.12, s.326

mektepleri akabinden 1873'te Darüşşafakatü'l İslamiye adıyla şimdiki mektebi açtığını görürüz².

Cemiyet Darüşafaka açıldıktan sonra, diğer faaliyetlerini tatil edip bütün mesaisini darüşşafaka'ya hasretmiştir³.

II. Meşrutiyet öncesinde kısa bir dönem haricinde cemiyet daima varlığını korumuş ve Darüşşafaka'nın idaresini üstlenmiştir.

Kuruluş yıllarında "zengin ve nüfuzlu ailelerin çocuklarının devam ettiği ve Fransızca eğitim yapılan Galatasaray mektebi (Mektebi Sultani)ne bir tepki olarak, zamanın aydınlarından ve devlet ricalinden büyük yardımlar gören Darüşafaka, bu desteği sonraki yıllarda da yanında görmüştür⁴ .

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin bu hizmetleri sürdürürken uğradığı değişiklikler yukarıda tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır.

Cemiyet 26.4. 1935'te adını Türk Okutma Kurumu olarak değiştirmiştir⁵.

O yıllarda gündemde olan "arılaştırma" faaliyetleri cümlesinden olduğu zannedilen bu isim değişikliği uzun sürmemiş, 3.1.1953 tarihinde Türk Okutma Kurumu, Darüşşafaka Cemiyeti ismini almıştır.

1940'ta Umumi Menfaatlere Hadim (kamu yararına çalışan) dernekler statüsünü kazanan Darüşşafaka Cemiyeti, okulun sahibi olarak onun devamı ve idaresinden sorumludur.

Kuruluş yıllarındaki nizamnamesinde mevcut olan devrin sadrazamının cemiyetin başkanı olması hususu, Cumhuriyet sonrasında da yürürlükte kalmıştır. Günümüzde TC'nin başbakanı aynı zamanda Darüşşafaka'nın da başkanıdır.*

a-Cemiyetin Faaliyetleri:

² F. Çetin Derin, "Darüşşafaka'nın kuruluşu," Bilgi Mecm., C.XIII s. 147, s. 12

³ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi, İst. 1332, s.8

⁴ Okul idaresince bastırılan 1992 tarihli bir broşürden alınmıştır.

⁵ Türk Okutma Kurumu, İst., 1942, s.5

1-Tanıtım Çalışmaları

Darüşşafaka Cemiyeti, sahibi olduğu okulun idaresi yanı sıra, Darüşşafaka'yı tanıtıcı çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu meyanda 1991 yılında TRT'de de gösterilen 2 programın yanı sıra, Milli Eğitim Müdürlükleri vasıtasıyla dağıtılan okulu tanıtıcı broşürleri sayabiliriz. Ayrıca çeşitli zamanlarda Cemiyet ve okulu tanıtıcı broşürler basılıp dağıtılmaktadır.

Ancak bunlar, broşür özelliğinde olup, cemiyet ve Darüşşafaka'nın bütün safhalarını izah eden derli toplu bir eser halinde mevcut değildir.

Ayrıca, Cemiyetce bastırılan bu broşürlerde Mektep ve Cemiyet ile ilgili bilgilerde maalesef fahiş hatalar yapılmaktadır.

Yalnızca, tanıtıma büyük önem veren Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye tarafından 1332 tarihinde neşredilen Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi, ile yine aynı Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye tarafından 1928 tarihinde Mehmed İzzet, Mehmed Esat, Osman Nuri ve Ali Kami beylere yazdırılıp neşredilen "Darüşşafaka-Türkiye'de İlk Halk Mektebi" isimli kitaplar mevcut ise de hem önceki devirleri anlattığı, en önemlisi Latin alfabesine geçilmeden önce yazıldıkları için pek tanınmamaktadır.*

2- Darüşşafaka Kampüsü

1873 tarihinde tedrisata başlanılan tarihi Darüşşafaka binası, yeni ilaveler yapılarak günümüze kadar var olduysa da artık ihtiyaca kafi gelmemektedir. Her yıl müracaat edenerin ancak %10-15'i kabul edilebilmektedir. Mevcud binalar eğitim, sosyal ve sportif faaliyetler açısından yetersiz kalmakta, dört tarafı meskun mahaller olduğu için genişlemesi de mümkün değildir.

(*) Darüşşafaka Cemiyetinin yürürlükteki tüzüğü,, EKLER bölümünde belirtilmiştir.

İşte bütün bu sebeplerden dolayı Cemiyet daha büyük ve modern bir "Darüşşafaka Kampüsü" kurmaya karar vermiş ve Şişli, Büyükdere cad. Balabandere mevkiinde 87.000 m2 lik bir arazi maliyeden alınmış ve ancak 1988'de Yüksek Mimar Dr. Fatih Gorbon'un çizdiği proje kabul edilerek, inşaat hazırlıklarına geçilmiş ve kısa bir süre önce inşaat başlamıştır. 25 milyon dolara mal olması planlanan yeni binalar öğrencilerin ve personelin her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde planlanmıştır.

3-Darüşşafaka Huzurevi:

Cemiyete maddi-manevi yardımları geçen hayırseverlere ve Darüşşafaka mensuplarına daha rahat bir ortamda hayatlarını sürdürmek gayesi ile bir Darüşşafaka Huzurevi kurulması Cemiyetçe kararlaştırılmıştır.

Bir hayırsever tarafından bağışlanan Yakacık'ta 5861 m2 bir alan üzerine kurulmaması planlanan Darüşşafaka Huzurevi proje safhasındadır.

Ayrıca bir Darüşşafaka Üniversitesi cemiyet azalarının en büyük arzusudur. Bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

4-Sait Faik Abasıyanık Ödülü:

Vasiyetnamesi gereği, 1964 yılından beri her yıl Darüşşafaka Cemiyeti'nce Sait Faik Abasıyanık Hikaye Yarışması açılmaktadır.

1991 yılında 19 yazarın 19 eserle katıldığı yarışmada, Seçici Kurul, 29 Nisan 1991'de Ayla Kutlu'nun "Sen de Gitme Triyandafilis" isimli eserini birincilik armağanına layık bulmuştur.

b- Cemiyetin Gelir ve Giderleri:

Darüşşafaka cemiyetinin en büyük gelir kaynakları, hamiyetsever vatandaşlarımızın yaptıkları bağışlar ve cemiyetin daha önce sahip olduğu gayrimenkul değerlerinin "kira" getirisi ile faiz gelirleridir.

Giderleri iki kısma ayırmak mümkündür:

Okul giderleri: Okul binasının bakım, onarımı, ısıtma ve aydınlatma vb. öğrencilerin kırtasiye, yiyecek, giyecek vb ihtiyaçları ile personel maaşları.

Cemiyet giderleri: Gayrimenkullerin bakım, onarım masrafları, yeni kampüs ve huzurevine yapılan masraflarla, yükseköğrenime devam eden Darüşşafaka kökenli öğrencilere verilen burs (bu sene 141 öğrenciye 250.000'er TL verilmektedir.)

NETİCE

Tanzimat ve akabinden İslahat Fermanlarından sonra Osmanlı İmparatorluğunda, bilhassa sosyal hayattaki değişimler hız kazanmıştır. Tanzimat dönemi olarak adlandırılan bu yıllarda birçok sahada yenilikler yapılırken eğitim sisteminde de büyük değişiklikler yapılmış ve geleneksel eğitim kurumlarının yanına yepyeni ve batılı tarzda okullar yapılmaya başlanmıştır.

Genellikle eski müesseselerin tasfiye edildiği bu dönemde çeşitli sebeplerden dolayı halkın bazı yeniliklere ve yeni açılan kurumlara soğuk baktığı hatta bazen karşı çıktığı bir hakikattir.

Eğitim kurumları ile ilgili halk ve aydınlar arasındaki münakaşaların devam ettiği bir dönemde (1873) Darüşşafaka Mektebinin tesisini görüyoruz.

Bilindiği gibi Darüşşafaka bir grup münevver ve devlet adamı tarafından 1865 tarihinde kurulan, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye isimli bir dernek tarafından kurulmuştu.

Ayrıca adı geçen Cemiyet, daha önce de çeşitli eğitim hamlelerine teşebbüs etmiş ve bunlarda büyük muvaffakiyetler sağlamıştı.

Darüşşafaka Mektebi, modern bir eğitim anlayışına sahip olmasına rağmen, halkın ve medrese mensuplarının büyük yardımını görmüştür. İnşasından itibaren sürekli olarak kamuoyunun desteğini yanında gören Mektepde, uzun süre bşta Askeri okullardan ve Medreselerden olmak üzere birçok öğretmen, eğitimci, fahri olarak görev yapmıştır.

Darüşşafaka Mektebine yalnızca kimsesiz çocuklar ve maddi imkansızlıklar içinde olan kimseler alınırdı. Mektep yatılıdır ve öğrencilerinden ücret talep edilmezdi. Bu yönü ile de aynı zamanda bir sosyal hizmet müessesesi olarak kabul edilmektedir.

Mektebin sahibi ve herşeyinden sorumlu Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye isimli bir dernektir. Zamanla Türk Okutma Kurumu, en sonunda da Darüşşafaka Cemiyeti ismini almıştır. Mektebin kuruluşu ile nizamnamesine koyduğu "Osmanlı İmparatorluğunun Sadrazamı, Cemiyetin de başkanıdır" hükmü, günümüzde de devam etmekte ve günümüzde Başbakanlar, Cemiyetin tabii başkanı olarak kabul edilmektedir.

Darüşşafaka Mektebi, Türk Eğitim Tarihinde Galatasaray (Mekteb-i Sultani)'den sonra ilk ve modern bir orta öğretim kuruluşu olması bir çok dönemde ondan daha kaliteli eğitimci kadrosu ve eğitim seviyesine sahip olmasına rağmen, günümüzde pek de tanınmamaktadır.

Darüşşafaka'nın gelir kaynakları Cemiyete yapılan menkul-gayrimenkul yardımlarla hükümetlerin bazı dönemlerinde yaptıkları yardımlardır. Cemiyetin hükümetle olan yakınlığı, bazı dönemler aleyhine olmuş ve Mektep 1903 ile 1909 yılları arasında Cemiyetten alınıp Maarif Nezareti (Milli Eğ. Bak.) ne bağlanmasına sebep olduysa da - 1873 yılından günümüze kadar, bu altı yıllık süre haricinde mektep, daima Cemiyetin elinde kalmıştır. Bu altı yıllık süre Mektep için çok başarısız bir dönem olmuştur. Devlet, birçok konuda olduğu gibi girdiği bu işte de -günümüzdeki kronikleşen devletçilik geleneğine paralel olarak- Mektepte aşırı derecede personel istihdam etmesi, Cemiyetin gelirlerini toplayamaması, Mektebe istiab haddinin çok üzerinde

öğrenci alması gibi klasikleşen hatalarını yapmış ve işin içinden çıkamayınca, okulu tekrar Cemiyete devretmek zorunda kalmıştır.

Günümüzde halen Fatih semtindeki asırlık binasında hizmetini sürdüren Okul, “Özel Darüşşafaka Lisesi” ismini almış, Anadolu Lisesi statüsünde bir eğitim kurumudur. Çok büyük bir malvarlığına ulaşan Cemiyet ise artık yeni bir okul inşasına başlamıştır.

Darüşşafaka'nın nizamnamesinde, İstanbul dışında, muhtelif vilayetlerde Mektebin şubelerinin açılması ve ayrıca kız öğrenciler için de ayrı okullar açılması gibi maddeler olmasına rağmen bu istek maalesef gerçekleşmemiş, yalnızca 1972 yılından itibaren Okulda kız-erkek karma eğitim kabul edilmiştir.

Günümüzdeki Mektebin sahibi Darüşşafaka Cemiyeti, kuruluş yıllarındakinin aksine çok büyük malvarlıklarına sahip olmuştur. Ancak faaliyetlerine baktığımızda, büyük zorluklara ve imkansızlıklara rağmen bu büyük eseri ortaya çıkaran, Cemiyetin önceki mensupları kadar faal olamadıkları görülmektedir.

Ayrıca, Mektep kuruluşunda modern ve Batılı tarzda bir okul olmasına rağmen dînî ve geleneksel değerlerimizin ağırlıkta olduğu bir anlayışa sahipti. Zaten birçok Medreseli ve din adamı olarak anılan kimseler okulda vazifeli idi. Belki bu özelliği dolayısıyla halktan büyük bir destek görmüştü. Ancak günümüzdeki durum oldukça farklıdır.

Çalışmamızda yer verdiğimiz, ilk ve son nizamname (tüzük)lerde de gördüğümüz gibi, Mektebin idarecilerinin, öğrencilere vermek istedikleri oldukça farklıdır.

Herşeye rağmen 1873 yılında eğitim tarihimizdeki yerini alan ve 120 yaşındaki Darüşşafaka müessesesinin nice yıllar hizmet vermesini diliyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYÜZ, YAHYA: *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, 1989.
- ANTEL, SADRETTİN CELAL: *Tanzimat Maarifi*, Ankara, 1940.
- CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE: *Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiye Salnâmesi*, İst. 1332
- CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE: *Darüşşafaka'nın Vezâifini Meşgur Nizamnâme*, İst. tarihsiz.
- DANIŞMEND, İSMAİL HAMİ: *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* c.IV-V, İst.1971.
- DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ: *Darüşşafaka*, (1873-1953) İst. 1953.
- DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ: *Darüşşafaka Cemiyeti Ana Nizamnamesi*, İst. 1969.
- DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ: *İlk Halk Okulu; Darüşşafaka*, İst. 1973.
- DERİN, FAHRİ ÇETİN: "*Darüşşafaka'nın Kuruluşu*", Bilgi Mecmuası, İst.1959. c.XIII, Sayı:147.
- ERGİN, OSMAN: *Türkiye Maarif Tarihi*, c. I-II-III-IV, İst. 1977.
- İNAL, İBN'ÜL EMİN MAHMUD, KEMAL: *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, c.III, İst. 1977.
- KARAL, ENVER ZİYA: *Osmanlı Tarihi*, c. VI. Ankara. 1962.
- KANSU, NAFİ ATUF: *Türkiye Maarif Tarihi*, c. I-II, İst.1931-1932.
- KOÇU, REŞAD EKREM: *İstanbul Ansiklopedisi*, İst. 1970.
- KODAMAN, BAYRAM: *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara. 1991.
- MAHMUD CEVAD: *Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, İst. 1328
- MEHMED İZZET, MEHMED ESAD, OSMAN NURİ, ALİ KAMİ: *Darüşşafaka Türkiye'de İlk Halk Mektebi*, İst. 1927.
- MEHMED İZZET: "*Yusuf Ziya Paşa*", Muallimler Mecmuası sayı, 34, İst. 1340.

- MEYDAN LAROUSSE: Ansiklopedisi, Ahmed Muhtar Paşa mad. c.I, İst. 1968.
- OLGUN, TAHİR: *Darüşşafaka'nın Tarihçesi*, İst. 1937.
- REHBER ANSİKLOPEDİSİ: Darüşşafaka ve Ahmed Muhtar Paşa mad. c. I-III İst. 1984.
- ŞİŞMAN ADNAN, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri. (1839-1876) (Basılmamış Doktora Tezi)*, İst. 1983
- TASVİR-İ EFKAR GAZETESİ: sayı, 189-280, İst. 1280-1281.
- TÜRK OKUTMA KURUMU: İst. 1942.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ: Darüşşafaka mad. c. 12, Ank. 1960.
- TÜRK OKUTMA KURUMU: *Darüşşafaka- 1873. Türkiye'de İlk Halk Okulu*, İst. 1948.
- UNAT, FAİK REŞAD: *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ank. 1964.
- ÜREKLİ, FATMA: *Tanzimat ve Osmanlı Sosyal Hayatı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)* İst. 1990.

EK'LER

DARÜŞŞAFKA MÜDÜRLERİ

Darüşşafaka'nın açılışında Maarif Nezaretine kadarki dönem:

İbrahim Tevfik Efendi:	28 Haziran 1873-2 Eylül 1873
Ali Naki Efendi	13 Eylül 1873-12 Şubat 1877

12 Şubat 1877-13 Mayıs 1877 tarihleri arasında Mekatib-i Askeriye Ders Nazırı Süleyman Paşa'nın seçtiği özellikle Fatih Rüşdiyesi zabitleri sıra ile okulu yönettiler.

Manastırlı Rıfat

Miralay Edip (Paşa)

Kaymakam Bedri Bey (Paşa)

Miralay Mehmed Rıfat (Paşa)

Yüzbaşı Sadık Efendi	13 Mayıs 1877-13 Aralık 1879
Mihaliççıklı Mustafa Efendi (Vekil)	13 Aralık 1879-13 Şubat 1880
Kolağası Hüseyin Efendi	13 Şubat 1880-17 Temmuz 1903

Maarif Nezareti İdaresindeki Dönem:

Rasih Efendi	4 Ocak 1904-9 Ocak 1906
Alı Rıza Efendi	14 Ocak 1906-29 Aralık 1907
İsmail Hakkı Bey	24 Ocak 1908-12 Eylül 1908
Kenan Bey (Vekil)	5 Ekim 1908-15 Temmuz 1909

Darüşşafaka'nın Yeniden Cemiyetin Yönetimine Geçişinden, Kolej Düzenine Kadarki Dönem (1909-1955):

Kenan Bey	18 Temmuz 1909-5 Ocak 1910
Fatin Efendi (Gökmen) (Vekil)	5 Ocak 1910-8 Mart 1910
Harun Bey	28 Temmuz 1910-7 Ekim 1910
	3 Ocak 1911-30 Mart 1911
Ethem Bey	26 Nisan 1911-27 Şubat 1912
Hasan Tevfik Bey	14 Haziran 1912-3 Ekim 1913
Satı Bey	4 Ekim 1913-18 Nisan 1914
Fuat Şemsi Bey (İnan)(Vekil)	21 Nisan 1914-13 Haziran 1914
İsmail Hakkı Bey	27 Temmuz 1914-2 Haziran 1915
Hasan Rıza Paşa	5 Haziran 1915-3 Aralık 1915
Fuad Şemsi Bey(İnan)	4 Aralık 1915-5 Ocak 1919
Şevket Efendi(Vekil)	5 Ocak 1919-5 Mart 1919
Harun Bey	5 Mart 1919-2 Eylül 1919
Mustafa Bey	2 Eylül 1919-17 Temmuz 1920
Ali Kami Bey (Akyüz)	17 Temmuz 1920-26 Mart 1939
Mustafa Fuat Aral (Vekil)	28 Mart 1939-6 Nisan 1939
Efdalettin Tekiner	10 Nisan 1939-6 Temmuz 1939
İhsan Hunca (Vekil)	6 Temmuz 1939-26 Temmuz 1939
Hasan Fehmi Çayköy	27 Temmuz 1939-4 Aralık 1943
Mustafa Aşkın (Vekil)	4 aralık 1943-15 Ocak 1944
Reşat Alasya	15 Ocak 1944-29 Mart 1945
İhsan Rifat Sabar (Vekil)	30 Mart 1945-23 Temmuz 1945
Vasfi Mahir Kocatürk (Vekil)	23.7.1945-2.9.1946
Reşat Alasya	2.9.1946-13.11.1947
İhsan Tok (Vekil)	17.11.1947-6.2.1948

Mazlum Baysan (Vekil)	6.2.1948-28.2.1948
İhsan Tok (Vekil)	28.2.1948-26.5.1948
Vehbi Batu	26.5.1948-2.8.1950
Esat Altan (vekil)	3.8.1950-27.9.1952
M. Tevfik Ararat (vekil)	27.9.1952-1.3.1953
Esat Altan	1.3.1953-1.7.1955
Muhterem Vefa Veznedaroğlu (Vekil)	1.7.1955-25.7.1955
Halit Gürol	25.7.1955-1.10.1955

Darüşşafaka'nın Kolej Düzenine Geçişinden Bugüne Kadarki Dönem:

Mesut Ergin Sav	1.10.1955-1.4.1957
Hakkı Bicioğlu (Vekil)	1.4.1957-5.4.1957
Muhterem Vefa Veznedaroğlu (Vekil)	5.4.1957-30.11.1957
Zeki Sezin	30.11.1957-6.7.1959
Hayri İrdel (Vekil)	6.7.1959-1.10.1959
Halit Gürol (Vekil)	1.10.1960-14.10.1960
İhsan Rifat Sabar (Vekil)	14.10.1960-21.11.1960
Nurettin Baç	21.11.1960-1.10.1963
Bozkurt Güvenç	1.10.1963-1.9.1964
Fettah Aytaç (Vekil)	1.9.1964-26.8.1965
Nazıma Antel	26.8.1965-10.4.1974
Orhan Nebioğlu	10.4.1974-21.11.1977
Nusret Altinkaya	22.11.1977-30.9.1978
Hayrettin Cete	1.10.1978-31.7.1981
Aydın Cebeci	1.8.1981-14.4.1982

Erdin Angın	4.5.1982-1.9.1983
Süleyman Özyiğit	1.10.1983-31.5.1985
İnciser Akpınar	1.6.1985-

DARÜŞŞAFKA'NIN KURUCULARI

Cemiyet ve Mektebin kuruluşda önyak olan ve büyük emek sarfeden 4 müessisin kısaca özgeçmişleri aşağıda belirtilmiştir:

Yusuf ZiyaPaşa:

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin ve Darüşşafaka'nın banisi olarak anılan Yusuf Ziya Paşa 1242 yılında İstanbul Aksaray Sofular mahallesinde doğdu. Çocukluk ve gençliğinde hususi muallimlerden ders alan Paşa, riyaziyat ve muhasebe dallarında fevkalade başarılı idi.

1258 tarihinde 17 yaşında "Daire-i Askeri"ye girdi ve mesleğinde hızla ilerlemeye başladı. Muhasebeci olarak girdiği müessesede 1269'da Batum Ordu-yu Humayun Mümeyyizliğine tayin olundu. Savaşı müteakip tekrar Daire-i Askeriye muhasebesindeki vazifesine dönen Paşa 1280 tarihinde Bab-ı Seraskeri Ruznameci mümeyyizliğine, bir yıl sonra da Ruznameciliğine terfi edip uhdesine rütbe-i saniye tevcih olundu¹.

Buyıllarda cemiyetin kuruluşuna önyak oldu ve cemiyetin faaliyetlerinde en aktif rolü üstlendi.

Yusuf Ziya Paşa 1287'de Babı-ı Seraskeri Müsteşarlığına tayin olundu. Aynı sene zarfında önce Maliye Nezareti Müsteşarlığına daha sonra da Maliye Nazırı oldu.

1290 tarihinde Şuray-ı Devlet azalığına, 1291'de tekrar Maliye nezaretine geçen Paşa 1291 senesi Recep ayında vezir rütbesini kazanmıştır.

Yusuf Ziya Paşa 1295 yılında Trabzon Valiliği'ne tayin edilmiştir.

¹ Mehmed İzzet, Mehmet Esat, Osman Nuri, Ali Kami, Darüşşafaka, İst. 1927, s.181

19 Mart 1300 tarihinde vefat eden Yusuf Ziya Paşa, bütün memuriyetlerinde fevkalade başarılı olmuş ve halkıyla kaynaşmış ve Dersaadet dışında vazife aldığı zamanlarda dahi sık sık Darüşşafaka'yı ziyaret edip, mes'eleleriyle bizzat ilgilenmiş, mümtaz bir şahsiyettir².

Gazi Ahmet Muhtar Paşa:

93 Harbinde Doğu Cephesi komutanlığı ve Sadrazamlık da yapan Ahmet Mhtar Paşa 1839 tarihinde Bursa'da doğdu. Katırcıoğlu ailesinden Hacı Halil Efendi'nin oğludur.

Bursa Askeri İdadisi'nden sonra İstanbul Harbiye Mektebi'ne girdi. Erkan-ı Harbiye sınıfından Kurmay Yüzbaşı ve sınıf birincisi olarak mezun oldu³.

1861 tarihinde orduya giren Paşa önce Bosna-Hersek ayaklanmasının bastırılmasında görevlendirildi. Karadağ'da yaralandıktan sonra Askeri Mektep'te hocalık yapmaya başladı. Bu sırada Şehzade Yusuf İzzettin Efendi'ye de hocalık yapan Paşa Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatine katıldı.

1870 yılında Paşa ünvanı ile Yemen'e gönderildi ve buradaki başarılarından dolayı "Mareşal"liğe yükseltilerek Yemen Valiliği'ne atandı. 1873'te kısa bir süre Nafia Harb Ordusu Komutanlığı vazifesinde idi.

Bu görevinde büyük başarılar kazandığı için Sultan Abdülhamit tarafından Gazi'li ve çok kıymetli bir altın kılınçla ödüllendirildi.

O'nun bu savaşlardaki hareketi, Avrupa Harp Akademilerinde taktik derslerinde örnek gösterilmiştir. Denetleme Kurulu⁴.

² Mehmet İzzet , "Yusuf Ziya Paşa", Muallimler mecmuası sayı 34, İst.1340

³ Meydan Larousse, Ahmed Muhtar Paşa maddesi, c.I, shf.177

⁴ Rehber Ansiklopedisi , Ahmed Muhtar Paşa maddesi, c.I s.128-129

Aynı harbin sonlarına doğru Çatalca Hattı Komutanlığına daha sonra da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisliğine (Genelkurmay Başkanlığına) getirilen Paşa 1885'te Mısır Fevkalade Komiserliğine ta'yin edildi.

II. Meşrutiyetten sonra önce Ayan azalığına daha sonra başkan vekilliğine 1911'de ise ayan reisliğine getirilen Paşa 22 Temmuz 1912 tarihinde Sadrazamlığa getirildi. Bu sırada patlak veren Balkan Savaşındaki başarısızlıklar üzerine vazifeden çekildi ⁵.

Yurd içinde ve yurt dışında birçok vazifeler alan ve başarılar kazanan Paşa birçok hayır kurumlarında aldığı vazifeler yanında bir çok eserler de kaleme almıştır.

Matemistik ve astronomi ile yakından ilgilenen ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin mekteplerinde de ücretsiz dersler veren Paşa'nın yazdığı kitapların isimleri şunlardır.

- 1-Riyaz-ül Muhtar ve Murat'ül Mikat ve'l Edvar
- 2-Bu eserin Zeyli Mecmuay-ı Eşkali
- 3-İslahüt-takvim
- 4-Takvim'üs-Sinin
- 5-Takvim'i Mali
- 6-Sergüzeşti HayatımınCildi Sanisi
- 7- 1294 -Anadolu'da Rus Muharebesi ⁶.

Vidinli Tefvik Paşa:

1248 senesinde Tuna vilayetindeki Vidin şehrinde dünyaya gelen Tefvik Paşa meşhur Riyaziyecilerimizdendir. Paşa şehrin köklü ailelerinden İmamzadelere mensuptur. İptidai tahsilini Vidin'de tamamladıktan sonra Rüşdiye mektebine giren ve Riyaziye derslerindeki büyük başarılarının yanında yaptığı resimlerle de dikkati

⁵ Salname s.254

⁶ Rehber Ansiklopedisi s.129

eken Paşa 16 yaşında Dersaadet'e gelir ve Hasköy'de yeni açılan Mühendishane-i Berr-İ Hümayun'a kaydolunur. Ancak bu mektebi bitirmeden Maçka'daki askeri İdadi'ye girer ve dört senede buradan mezun olup TaŐkiŐla'daki Mekteb-i Harbiye'ye girmeye hak kazanır. Riyaziye'deki fevkalade başarılarından dolayı tahsili devam ederken, aynı zamanda alt sınıflara dersler de verir.

1276 senesinde Erkan-ı Harbiye Yüzbaşı'sı olarak mezun olan Paşa, aynı mektepte cebir muallimi olarak üç sene hizmet eder, bu arada çeşitli cebir ve riyaziye kitapları yazar. Bu arada kendi dalında bazı tercümeler de yapmıştır.

Namık Kemal Bey ile pek yakın dost olan Paşa beraber Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin kuruluşunda önayak olmuŐlar, ayrıca Cemiyetçe ıkarılan ve 4 sene boyunca aylık olarak devam eden, "Mbahesat-ı İlmiye" adlı derginin de bir süre yöneticisi olmuştur.

Tevfik paşa, 1279 tarihinde Erkan-ı Harbiye Kolağası, 1283'de Erkan-ı Harbiye BinbaŐılıĐı 1286 tarihinde ise Erkan-ı Harbiye Kaymakamlığına terfi eder. Bir ara Bahriye Mektebinde muallimlik yaptıysa da bu kısa sürdü.

Bu sırada yeni serasker olan Hüseyin Avni Bey'in emri ile Avrupa-Silah sanayiinde incelemeler yapmak için Paris'teki Mekteb-i Osmani'ye Müdür Muavini olarak tayin edildi. Paşa'nın üç sene süren bu görevi oldukça hareketli geçmiŐtir. Fransa'daki silah fabrikalarında yaptığı incelemelerin yanında Sorbon'da Riyaziye dersleri de vermiştir.

Tevfik Paşa, 1291 senesinde Erkan-ı Harbiye Mirliva'lığına 1295 tarihinde ise Ferik rütbesi ile Mühendishane-i Berr-i Hümayun Müdürlüğüne getirilmiştir.

1297'de Umuru Nafia komisyonuna getirilen Paşa 1298'de kısa süren Maliye Nezareti'nden sonra tekrar eski görevine dönmüŐ 1300 senesinde Washington Sefaretine gönderilen Paşa 1304 yılında Almanya'ya Mavzer fabrikasına tedkikler yapmak için vazife verilen Paşayı 1310 senesinde MüŐir rütbesi ile Nafia Nazırı kısa bir süre sonra tekrar Maliye Nazırı olarak görüyoruz.

Vidinli Tevfik Paşa bu vazifesinde iken 1314 tarihinde vefat etmiştir 7.

Sakız'lı Esad Paşa

Asıl ismi Ahmed Es'ad olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda sadrazamlığa kadar yükselen paşa 1828-(1244 H.) tarihinde Sakız adasına dünyaya gelmiştir. Babası Kolağası Mehmed Ağa adıyla maruftur.

Babasının vefatı üzerine İstanbul'a taşınan Esat Paşa İstanbul'da tahsiline devam etti. Mekteb-İ Harbiye'deki tahsilinde büyük başarı gösterdi ve 1858 (1274)te sınıf birincisi olarak Erkan-ı Harbiye Yüzbaşısı olarak vazifeye başladı.

Es'ad Paşa Paris'teki görevindeki muvaffakiyetlerinden dolayı kaymakamlık ve Miralay rütbelerine yükseltildi.

Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) Avrupa Seyahatinde Paris'e avdet etmesiyle (1867-12284) Hariciye Nazırı ve diğer yöneticilerin dikkatini çeken Paşa, Miralaya'lığa yükseltildi. Burada Ali Paşa'nın takdirine mazhar olan Paşa padişahla beraber İstanbul'a geldi ve Darüş-şura'ya aza oldu.

1868 tarihinde Ferik rütbesiyle Bosna Kumandanı ve İşkodra Vilayeti mutasarrıfı oldu.

Başarıları ile göz dolduran Paşa hızla ikbal merdivenlerini tırmanıyordu.

1871'de Yemen valisi ve 7. ordu komutanı olarak gördüğümüz Es'ad Paşa, Mahmud Nedim Paşa kabinesinde aynı yılın sonlarında serasker olarak görev alır. 1873'te sadrazamlığa tayin edildiyse de bu görevi uzun süreli olmamıştır. Aynı yılın sonlarında vazife kendisinden alınmıştır.

1874'te Suriye valisi iken Hüseyin Avni paşa hükümetinde Bahriyenazırı 1875'te ise tekrar sadrazam olarak tayin edilir. Aynı yıl bu vazifesini kaybeden Paşayı Nafia

7 İzzet vd. , s.186-187-188.

nazırı olarak görüyoruz. Kısa bir süre sonra bu vazifeden ayrılan Paşa devlet hizmetinden ayrılıp köşesine çekilmiştir.

Hayatı boyunca büyük hayır işlerinde vazife alan Sakız'lı Es'ad Paşa Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka'nın ilk müessislerindedir. Mektep ve Cemiyete fevkalade hizmetleri geçen Es'ad Paşa 1875 28 Teşrinisani (30 Şevval 1892) tarihinde İzmir'de vefat etti.

Kabri İzmir'de Şeyh Seyyid Mükrimiddin Efendi dergahındadır⁸

1860 yılında kolağası olan Paşa, kısa bir süre Şam'da görev yaptıktan sonra Paris sefareti ateşemiliterliğine aynı zamanda Paris'teki Mekteb-i Osmani'nin müdürlüğüne binbaşı rütbesi ile tayin edildi⁹.

DARÜŞŞAFKA CEMİYETİ TÜZÜĞÜ

Madde 1: Derneğin adı, Darüşşafaka Cemiyeti'dir.

Madde 2: Derneğin amacı, yetim ve yoksul, yetenekli Türk-İslam çocuklarını yurt içinde ve dışında çağdaş eğitim esaslarına göre okutarak yetiştirmektir.

Madde 3: Dernek, amacını gerçekleştirmek için kurucusu bulunduğu Darüşşafaka Lisesi'ni ve kuracağı başkaca müesseseleri idare etmek, gelişmelerini sağlamak üzere gereken faaliyetlerde bulunur.

Madde 4: Darüşşafaka Cemiyeti'nin kurucuları; Maliye Nazırı Yusuf Ziya Paşa, Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Sadrazam Sakızlı Es'at Paşa ve Ali Naki Efendi'dir.

Madde 5: Darüşşafaka Cemiyeti'nin Başkanı Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'dır.

⁸ İbnü'l -Emin Mahmud Kemal İnal ,Son Sadrazamlar, İst 197. s. 420-428

⁹ Adnan Şişman, Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876), İst. 1983

Madde 6: Darüşşafaka Cemiyeti'nin merkezi İstanbul'dadır.

Madde 7: Darüşşafaka Cemiyeti'nin şubesi yoktur.

ÜYELİK

Madde 8: Dernek üyeliği, asli ve onursal olarak iki türdür.

Madde 9: Asli üye olmak isteyen:

- Dernekler kanunu'na göre derneklere üye olma hakkına sahip bulunması
- Yazılı olarak başvurusu
- Yılda en az 60.000 lira aidat ödemeyi taahhüt etmesi gereklidir.

Asli üyelik, Yönetim Kurulu kararı ile kazanılır. Yönetim Kurulu, üyelik için yapılan başvurmayı en geç 30 gün içinde karara bağlar. Üyeliğe kabul için görüşme ve karar yeter sayısı Yönetim Kurulu üye tamsayısının üçte ikisidir.

Madde 10: Onursal üyelik derneğe fevkalade yararlıkları dokunmuş olan şahıslara, Yönetim Kurulunun teklifi ve Genel Kurulun üçte iki çoğunlukla alacağı karar üzerine tevcih olunur.

Asli üyelere onursal üyelik tevcihi mümkündür. Bu durumda asli üyelik sona erse de onursal üyelik devam eder.

Onursal üyelerin adları onursal üyelere ait şeref lavhasına yazılır ve ebediyete intikallerinde adları sayılı günlerde kurucularla birlikte anılır.

Asli üye olmayan onursal üyelerin oy hakkı ve aidat ödemek yükümlülüğü yoktur.

Madde 11: Dernek üyeliği yazılı nedenlerle sona erer:

- Ölüm
- İstifa
- Aidat taahhüdünün yerine getirilmemesi
- Çıkarma
- Derneklere üye olma hakkının kaybedilmesi

Madde 12: Dernek üyeliğinden istifanın geçerli sayılabilmesi için yazı olarak yapılması gereklidir.

Madde 13: En az iki yıllık birikmiş aidat borcunu yasa hükümlerine uygun olarak tebliğ edilecek bildiriye rağmen ödemeyen üyenin üyelik kaydı, yönetim kurulu kararı ile kütükten silinir. Şu kadar ki yapılacak yazılı bildiride birikmiş aidat borcunun üç aylık süre içinde ödenmemesi halinde üyelik kaydının silineceğinin belirtilmiş olması şarttır.

Madde 14: Aidat borcu, derneğin bütçe yılı başında tahakkuk ettirilir ve aynı bütçe yılı içinde ödenir.

Derneğe yeni giren üye, o bütçe yılına ait bir yıllık aidatın tümünü ödemekle yükümlüdür.

Madde 15: Tutum ve davranışları ile Darüşşafaka Cemiyeti'nin veya idare ettiği müesseselerinin şeref ve itibarını zedeleyen veya zararına sebebiyet veren veyahut derneğin amacına aykırı hareketinden veya amacını tehlikeye sokan üyeler, Haysiyet Divanı'nın kararı ve Genel Kurul'un onayı ile dernekten çıkarılır.

Onama kararı için yeter sayı, tolantıda bulunanların üçte ikisidir.

Bu madde hükmüne göre çıkarılan üye bir daha derneğe alınamaz.

Madde 16: Dernekler Kanunu'na göre derneklere üye olma hakkını kaybedenlerin üyelikleri sona erer.

ORGANLAR:

Madde 17: Darüşşafaka Cemiyeti'nin organları şunlardır:

- Genel Kurul
- Yönetim Kurulu
- Denetleme Kurulu
- Haysiyet Divanı

Madde 18: Darüşşafaka Cemiyeti'nin en yüksek mercii ve karar organı Genel Kurul'dur.

Genel Kurul aidat borcu bulunmayan üyelerden kuruludur.

Toplantı tarihinden önceki bütçe yılı sonuna kadar tahakkuk etmiş aidat borcunu ödemiş bulunan üyelerin Genel Kurula katılma hakkı yönünden aidat borcu bulunmadığı kabul edilir.

Madde 19: Genel Kurul'un görev ve yetkileri:

Aşağıda yazılı hususlar genel kurulca görüşülüp karara bağlanır:

- Dernek organlarının seçimi
- Dernek tüzüğü'nün değiştirilmesi
- Yönetim ve denetleme kurulları raporlarının görüşülmesi
- Yönetim Kurulu'nca hazırlanan bütçenin görüşülüp aynen veya değiştirilerek kabulü (derneğin bütçe dönemi takvim yılıdır)
- Derneğe lüzumlu taşınmaz malların satın alınması veya mevcut taşınmaz malların satılması hususunda Yönetim Kuruluna yetki verilmesi
- Derneğin feshi
- Mevzuata ve bu tüzükte Genel Kurul'ca yapılması veya karara bağlanması belirtilen diğer görevlerin ifası.

Madde 20: Genel Kurul:

- Her yıl bütçe dönemiden sonra gelen ilk üç ay içinde olağan,
- Yönetim ve Denetleme Kurullarının gerekli gördüğü hallerde yahut dernek üyelerinden en az beşte birinin yazılı isteği üzerine olağanüstü toplanır.

Genel Kurul toplantıya Yönetim Kurulunca çağrılır.

Denetleme Kurulunun talebi veya dernek üyelerinin en az beşte birinin yazılı isteği üzerine Yönetim Kurulu, Genel Kurulu bir ay içinde toplantıya çağırarakla yükümlüdür.

Aksi halde Demekler Kanununun ilgili hükmü uygulanır.

ÇAĞIRI USULÜ

Madde 21: Yönetim Kurulu, Genel Kurula katılma hakkı bulunan üyelerin listesini düzenler, Genel Kurula katılacak üyeler en az onbeş gün önceden toplantının günü, saati, yeri ve gündemi ve yeter sayı sağalanamazsa ikinci toplantının hangi gün yapılacağı İstanbul'da yayınlanan günlük iki gazete ile ilan edilmek suretiyle toplantıya çağırılır ve keyfiyet mahalli mülkiye amirine yazı ile bildirilir.

Toplantı geri bırakıldığı takdirde, üyeler ikinci toplantı tarihinden en az onbeşgün önceden geri bırakılma sebepleriyle toplantının günü, saati, yeri ve gündemi İstanbul'da yayınlanan günlük iki gazetede ilan edilerek yeniden çağırılır ve durum mahalli mülkiye amirine yazı ile bildirilir.

TOPLANTI YETER SAYISI

Madde 22: Genel Kurul, Genel Kurula katılma hakkı bulunan üyelerin yarıdan bir fazlasının huzuru ile toplanır. Toplantı yetersayısı ile ilgili özel hükümler saklıdır.

İlk toplantıda yetersayı sağlanamaz ise ikinci toplantıda çoğunluk aranmaz. Ancak, bu ikinci toplantıya iştirak eden üye sayısı Yönetim ve Denetleme Kurulları üye tam sayıları toplamının iki katından aşağı olamaz.

TOPLANTI YERİ

Madde 23: Genel Kurul toplantıları, dernek merkezinin bulunduğu yerden başka bir yerde yapılamaz.

TOPLANTININ YAPILIŞ USULÜ

Madde 24: Genel Kurul toplantıları ilanda belirtilen ve mahalli mülkiye amirine bildirilen gün, saat ve mahalde yapılır.

Genel Kurula katılacak üyeler, Yönetim Kurulunca düzenlenen listedeki adları hizasını imza ederek toplantı yerine girerler. 22'inci maddede belirtilen yetersayı sağlanmışsa durum bir tutanakla tesbit edilir ve toplantı Yönetim Kurulu Başkanı veya görevlendireceği Yönetim Kurulu üyelerinden biri tarafından açılır.

Açılışı müteakip toplantıyı idare etmek üzere bir başkan, bir başkan vekili ve iki katip ile oyların sayımı için üç kişilik bir Tasnif Heyeti seçilir.

Toplantının yönetimi Genel Kurul Başkanı'na aittir.

Katipler toplantı tutanağını düzenler, Başkan ve Başkan Vekili ile birlikte imza ederler.

Toplantı sonunda bütün tutanak ve belgeler Yönetim Kurulu'na verilir.

TOPLANTIDA GÖRÜŞÜLECEK HUSUSLAR

Madde 25: Genel Kurul toplantısında yalnız gündemde yer alan maddeler görüşülür. Ancak, toplantıda hazır bulunan üyelerin en az onda biri tarafından görüşülmesi istenen hususların gündeme konulması zorunludur.

KARAR YETER SAYISI

Madde 26: Genel Kurul'da kararlar toplantıya katılanların çoğunluk oyu ile alınır. Karar yetersayısı ile ilgili özel hükümler saklıdır.

Her üyenin yalnız bir oy hakkı vardır ve üye oy hakkını toplantıya katılmak suretiyle bizzat kullanır.

YÖNETİM KURULU

Madde 27: Yönetim Kurulu onbeş asil ve beş yedek üye olmak üzere Genel Kurulca gizli oyla seçilir.

Asil üyelik üç yıl, yedek üyelik süresi 1 yıldır, 30 ve 31 inci maddeler hükmü saklıdır.

Madde 28: Yönetim Kurulu üyelerinin hizmetleri fahridir.

Madde 29: Yönetim Kurulu üyelerinin her yıl üçte biri yerine 27 inci madde hükmü uyarınca yeniden seçim yapılır.

Süresi biten üye yeniden seçilebilir.

Madde 30: Yönetim Kurulu üyelerinin tamamını yeniden seçilmiş ise seçimi takip eden ilk olağan Genel Kurul toplantısında, yeni seçim sırasında en az oy almış olandan başlamak üzere üçtebirin üç yıllık süresi bitmiş sayılır. Oyların eşitliği halinde kur'a çekilir. Takip eden yılda da aynı şekilde hareket olunur.

Madde 31: Yönetim Kurulu'nda ölüm, istifa veya başka nedenlerle açılacak yere, yedek üyelere en fazla oy alanı getirilir. Bu üye yerine geldiği asil üyenin süresini tamamlar.

Yedek üyeler 30'uncu maddenin uygulaması yönünden en az oy almış asil üye sayılır.

Yönetim Kurulu'nda birinci fıkraya gereğince açılacak yerler yedek üyeler ile tamamlanamaz ve 32'inci maddenin uygulanmasını gerektirir bir durum bulunmaz ise Genel Kurulca açık yere seçilecek üye yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar.

Madde 32: Yönetim Kurulu üye sayısı, boşalmalar nedeni ile yedeklerin de getirilmesinden sonra üye tamsayısının üçte ikisinden aşağı düşerse Genel Kurul mevcut Yönetim Kurulu üyeleri veya Denetleme Kurulu tarafından bir ay içinde toplantıya çağırılır.

Çağırının yapılmaması halinde Dernekler Kanununun ilgili hükümleri uygulanır.

Madde 33: Yönetim Kurulu üyelerinin toptan istifa etmesi veya karar alınması gereken konulara göre görüşme yeter sayısının yasal süre içinde veya üstüste üç defa sağlanamaması hallerinde Yönetim Kurulu Başkanı veya Denetleme Kurulu, Genel Kurulu bir ay içinde toplantıya çağırarakla yükümlüdür.

Madde 34: Yönetim Kurulu her yıl ilk toplantısında gizli oyla içinden bir başkan ve iki başkan vekili ile Kurulca verilecek karara göre açık veya gizli oyla Eğitim, Hesap ve Muamelat İnşaat ve Hukuk işleri için en az üçer kişilik dört komisyon seçer.

Yönetim Kurulu anılan komisyonlardan başka gerekli göreceği diğer konular için de dernek üyelerinden komisyonlar kurabilir.

Madde 35: Yönetim Kurulu'nun görüşme yetersayısı en az sekiz üyedir. Kararlar görüşmeye katılan üyelerin çoğunluğu ile alınır. Oyların eşitliği halinde Başkanın bulunduğu tarafın oyu kabul edilir.

9'uncu madde hükmü saklıdır.

Madde 36: Yönetim Kurulu ayda en az ir defa toplanır. Yönetim Kurulu toplantılarına Cemiyet Genel Sekreteri ile Dürüşşfaka Lisesi Müdürü katılır. Yönetim Kurulu gerekli gördüğü görevlilerin toplantıya katılmasına karar verebilir. İkinci fıkra gereğince toplantıya katılanların oy hakkı yoktur.

Madde 37: İki olağan genel kurul toplantısı şirasındaki dönemde Yönetim Kurulu toplantıların yarısından bir fazlasına veya üst üste üç toplantıya Yönetim Kurulu'nca kabul edilecek bir özrü bulunmaksızın katılmayan üye istifa etmiş sayılır.

Yönetim Kurulunun Yetki ve Görevleri

Madde 38: Darüşşafaka Cemiyeti'ni temsil ve ilzam etmek yetkisi Yönetim Kurulu'na aittir.

Madde 39: Yönetim Kurulu, derneğin işlerini idarede tam yetkiye sahiptir. Yönetim Kurulu özellikle bağış ve bağışlarla ilgili her nevi yükümlülük ve şartları kabul etmeye, bu hususta gereken taahhütlerde bulunmaya, kiraya vermeye veya kiralamaya, borç almaya, her nevi ipotek tesis etmeye ve kaldırmaya, Genel Kurulca yetki verilmiş olması halinde derneğe lüzumlu taşınmaz malları satın almaya veya mevcut taşınmaz malları satmaya yetkilidir.

Yönetim Kurulu derneğin gelir ve gider hesaplarına ilişkin işleri yapmak ve gelecek döneme ait bütçeyi hazırlayarak Genel Kurula sunmakla görevli ve yetkilidir.

Yönetim Kurulu ayrıca bu tüzükte vemevzuatta Yönetim kuruluna ait olduğu yazılı işleri yapar ve yetkileri kullanır.

Yönetim Kurulu dernek amacının memleket ihtiyacına en geniş ölçüde cevap verecek bir surette gerçekleşmesini ve derneğin, okul ve diğer müesseselerinin yaşayıp gelişmelerini sağlamak için derneğin gelirlerinin çoğalmasına, taşınır ve taşınmaz mallar ile haklarının artmasına ve daha verimli bir hale gelmesine çalışmakla görevli ve yetkilidir.

Yönetim Kurulu Genel Kurulca verilecek kararları uygular.

Madde 40: Bu Tüzükte sözü geçen yönetmelikleri çıkarmak yetkisi Yönetim Kurulu'na attır.

Madde 41: Yönetim Kurulu gerekli gördüğü hallerde Genel Kurul'dan güven isteyebileceği gibi, dernek üyeleri de güven oyuna başvurulmasını isteyebilirler.

Güven istemi veya güvenoyuna başvurulabilmesi için görüşme yetersayısı, Genel Kurula katılma hakkı bulunan üyelerin en az üçte ikisidir.

Genel Kurul toplantısı güven isteminin veya güvenoyuna başvurulması teklifinin gündeme eklenmesi halinde ikinci fıkrada yazılı görüşme yetersayısı mevcut değil ise Genel Kurul güvenoyu için olağüstü toplantı yapılmasına kararv erebilir.

Bu takdirde Yönetim Kurulu en geç iki ay içinde Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağırarak zorundadır. Aksi halde süre sonunda toptan istifa etmiş sayılır ve 33'üncü madde uygulanır.

Güven istemi veya güvenoyu için bu surette yapılacak olağanüstü toplantıda görüşme yetersayısı aranmaz. Ancak 22'inci maddenin ikinci fıkrası hükmü saklıdır.

Yönetim Kurulunca tayin ve ilan edilmiş gündeminde güven istemi maddesi bulunan bir olağan toplantıda, ikinci fıkrada yazılı yetersayısı yoksa, 22'inci maddede yazılı yetersayı yokmuş gibi ve o madde hükümleri uyarınca işlem yapılır.

YÖNETİM KURULU BAŞKANLIĞI

Madde 42: Yönetim Kurulu'nu Yönetim Kurulu Başkanı temsil eder. Yönetim Kurulu Başkanı, Darüşşafaka Cemiyeti başkanının tabii vekili ve derneğin icra amiridir.

Yönetim Kurulunun gündemini düzenlemek, Yönetim Kurulu toplantılarına başkanlık etmek ve Yönetim Kurulu kararlarını icra etmekte yetkisi Yönetim Kurulu Başkanı'na aittir.

Yönetim Kurulu Başkanı, Yönetim Kurulunu her zaman toplantıya çağırma yetkisine sahiptir. Yönetim Kurulu Başkanı, mahkemelerde ve diğer mercilerde davacı, davalı veya sair sıfatlarla tam yetki ile derneği bizzat temsil edecek vekilleri marifetiyle temsil eder.

Yönetim Kurulu Başkanı Darüşşafaka Cemiyeti'nin üzerinde bulunan mütevellilik vazifelerini kanunlar ve vakfiyelere uymak şartıyla ifa eder. Taşınmaz mal alım satımı, kiraya verme ve kiralama, ipotek, borçlanma, sulh, ibra, davayı kabul ve davadan feragat işlemlerinde Yönetim Kurulunun kararı şarttır.

Madde 43: Yönetim Kurulu Başkanı, derneğin bütün işlerini ve umumi idaresini teftiş ve murakabe hakkına sahiptir.

Madde 44: Yönetim Kurulu Başkanı'nın çokluğu veya özrü halinde Yönetim Kurulu Başkanı'na ait yetki ve görevler, Başkan vekillerinden biri tarafından kullanılır. Yönetim Kurulu, belli bir iş veya husus için bir veya birkaç kimseyi yetkili kılabilir.

KOMİSYONLAR

Madde 45: Bu Tüzüğün 34'üncü maddesi de yazılı komisyonlardan "Eğitim Komisyonu" Okul müdürlüğü ile temas ederek okulun eğitim ve öğretim faaliyetlerinden bilgi alır, bunları ve müşahade ve kanaatlerini Yönetim Kuruluna raporla bildirir.

"Hesap ve Muamele Komisyonu" dernek ve müesseselerinin hesaplarını ve işlerini tetkik ve rü'yet eder.

"İnşaat Komisyonu" inşaat işleri ile "Hukuk Komisyonu" da hukuk işleri ile ilgilenir.

Yönetim Kurulu bu komisyonlara ve 34'üncü madde uyarınca kuracağı diğer komisyonlarda belli konularda karar ve yürütme yetkisi verebilir.

DENETLEME KURULU

Madde 46: Denetleme Kurulu üç asil ve üç yedek üye olmak üzere Genel Kurulca gizli oyla ve üç yıl için seçilir.

Denetleme Kurulu'nda ölüm, istifa ve başka nedenler ile alıcak yere yedek üyelere en fazla oylan getirilir.

Madde 47: Denetleme Kurulu seçilişini takip eden hafta içinde toplanarak kendi arasından bir başkan seçer.

Madde 48: Denetleme Kurulu derneğin hesaplarını gerekli gördüğü hallerde ve bir bütçe döneminde iki defadan az olmamak üzere inceler ve sonuçları bir raporla Yönetim Kuruluna ve toplandığında Genel Kurul'a sunar.

Madde 49: Denetleme Kurulu, derneğin hesapları ile ilgili bütün defterlerini, makbuzları ve belgeleri incelemek, denetleme konusu hakkında görevlilerden bilgi isteyip almak hak ve yetkisine sahiptir.

HAYSİYET DİVANI

Madde 50: Genel Kurul tarafından gizli oyla ve üç yıl için beş kişilik bir haysiyet Divanı seçilir.

Madde 51: Haysiyet Divanı, seçilişini takip eden hafta içinde toplanarak içinden bir Başkan ve bir başkan Vekili seçer.

Haysiyet Divanı en az üç kişi ile toplanır.

Kararlar, toplantıya katılanların çoğunluğu ile verilir.

Madde 52: Haysiyet Divanı ilgililerin yazımı ve gerektiği takdirde sözlü savunmalarını alır. Haysiyet Divanı'nca yapılan çağrıya uymayan veya cevap vermeyen ilgili, savunma yapmaktan kaçınmış sayılır.

GENEL SEKRETERLİK

Madde 53: Darüşşafaka Cemiyeti Genel Sekreterliği, bir Genel Sekreter ile yönetim Kurulunca tayin edilmiş olduğu hallerde Genel Sekreter Yardımcıları ve Yönetim Kurulunca tesbit ve kaul edilen kadro esaslarına göre yeteri kadar görevliden oluşur.

Madde 54: Genel Sekreter derneğin bütün muamelelerini, Tüzük ve yönetmelik hükümlerin ve Yönetmelik hükümlerine ve Yönetim Kurulu kararlarına uygun bir şekilde yürütmekle yükümlüdür. Genel Sekreter, Yönetim Kurulunun icra vasıtası ve giderlerini tamiridir.

Genel Sekreterin yokluğu veya özrü halinde Yönetim Kurulunca belirlenen Genel Sekreter Yardımcısı, Genel Sekreterin görevlerini yürütür.

Genel Sekreter uygun gördüğü takdirde Genel Sekreter Yardımcılarına, kendi görevlerinden bazılarının yerine getirilmesi görev ve yetkisini verebilir.

MÜŞAVİRLİK

Madde 55: Yönetim Kurulu gerekli gördüğü hallerde müşavirlik kurmaya ve kaldırmaya yetkilidir.

YÖNETMELİKLER

Madde 56: Derneğin ve idare ettiği Darüşşafaka Lisesi ile diğer müesseselerin hizmet ve çalışmalarını ile ilgili hususlar, yönetmeliklerle düzenlenir.

Yönetim Kurulu dernek ve okul hizmetlileri ile öğretmenlerin derneğe ve okula bağlılıklarının devamını sağlamak amacı ile uygun göreceği tedbirleri alabilir.

Madde 57: Yönetim Kurulu, derneğe yapılan bağışlarla ilgili yükümlülükleri yerine getirebilmek amacı ile bağışçıların yararlanacağı huzurevi veya benzeri tesisleri kurabilir.

Madde 58: Derneğin gelir kaynakları:

- Üya aidatı
- Dernek mamelekenden elde edilen gelirler
- Bağış ve Yardımlar
- Dernekler Kanunu'nda belirtilen diğer gelir kaynaklarıdır.

Madde 59: Darüşşafaka Cemiyeti, dernek amacını memleket ihtiyacına en geniş ölçüde cevap verecek bir surette gerçekleşip devam edebilmesi, kurduğu Darüşşafaka Lisesi ve kurcağı veya sahip olacağı diğer müesseselerinin yaşayıp gelişmeleri için gerekli geliri elde edebilmek zarureti ile Dernekler Kanunu hükümleri dairesinde taşınmaz malları iktisap ve tasarruf eder.

Madde 60: Darüşşafaka adı Darüşşafaka Cemiyeti'nin yazılı izni olmaksızın hiçbir şahıs veya müessese tarafından herhangi bir şekil ve suretle kullanılamaz.

Üyelerin bu hükme aykırı harekette ısrar etmeleri dernekten çıkarma için yeter sebep sayılır. Bu madde hükmüne aykırı harekette bulunanlara karşı derneğin kanun yollarına başvurmak hakkı sahiptir.

TÜZÜĞÜN DEĞİŞTİRİLMESİ

Madde 61: Tüzüğün değiştirilebilmesi için Genel Kurulun görüşme yaetersayısı Genel Kurula katılma hakları bulunan üyelerin üçte ikisidir.

İlk toplantıda görüşme yetersayısı sağlanamaz ise ikinci toplantıda görüşme yetersayısı aranmaz. 22'inci maddenin ikinci fıkrası hükmü saklıdır. Değiştirme kararı toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınır.

Derneğin feshi ile ilgili 62 inci madde hükmü saklıdır.

FESİH

Madde 62: Darüşşafaka Cemiyeti'nin kendi kendini feshetmesine karar verilebilmesi için kayıtlı üyenin en az üçte ikisinin toplantıda bulunması ve bu toplantıya Başbakanın bizzat riyaşet eylemesi ve mevcudunun üçte ikisinin vereceği fesih kararının Başbakan tarafından kabul ve tasdik edilmesi şarttır.

Bu maddenin değiştirilmesi dahi aynı yetersayılar usulü ile olur.

Madde 63: Derneğin feshinde taşınır ve taşınmaz bütün malları ve hakları Darüşşafaka'ya intikal eder.

Madde 64: Tasfiye ve intikal işlemleri, feshe karar veren Genel Kurul'ca gizli oyla seçilecek yedi kişilik kurul tarafından yürütülür.

Tasfiye ve intikal işlemleri feshe karar veren Genel Kurulca kabul edilecek esaslara göre ve Hükümet Komiseri ile maliye temsilcisinin gözetimi altında yapılır.

Madde 65: Derneker aşağıda yazılı defterleri tutar:

- Üye kayıt defteri
- Karar defteri
- Gelen ve giden evrek defteri
- Gelir ve gider defteri
- Bütçe kesin hesap ve bilanço defteri
- Taşınmaz mal defteri
- Demirbaş defteri

Bu defterlerin kullanılmaya başlanmadan önce noterden tasdik ettirilmesi şarttır. Dernekler kanununa göre tutulması zorunlu olan defterler Kanunda belirtilen biçime uygun olarak tutulur.

SON HÜKÜMLER

Madde 66-Darüşşafaa Cemiyeti 1863 yılında "Cemiyet-i Tedrisiye-İ İslamiye" adı ile kurulmuştur.

Kuruluşundaki adı: 26.4.1935'te Türk Okutma Kurumu ve 3.1. 1953 tarihinde Darüşşafaka Cemiyeti olarak değiştirilmiştir.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, Türk Okutma Kurumu ve Darüşşafaka adına kayıtlı bütün haklar, taşınır ve taşınmaz mallar, alacak ve borçlar, Darüşşafaka Cemiyeti'nindir.

Madde 67: Darüşşafaka Cemiyeti, İcra Vekilleri Heyeti'nin 11.9.1940 günlü ve 2/14333 sayılı karamamesi ile tasdik edilen Devlet Şurası Mülkiye Dairesi ve Umumi Heyetinin 17.11.1930 günlü, 2790/3087-305/313 sayılı kararı gereğince, Umumi Menfaatlere Hadim Cemiyetlerdendir.

Bu kararname Resmi Gazete'nin 30.9.1940 günlü ve 4025 sayılı nüshasında yayımlanmıştır.

Darüşşafaka Cemiyeti'nin 2098 sayılı Yeni Dernekler Kanununu'nun geçici 1. madesi gereğince yeniden düzenlenen tüzüğü, 17.12.1983 günlü Olağanüstü Genel Kurul Toplantısında görüşülüp kabul edilmiştir.

Bu tüzüğün 2098 sayılı Yeni Dernekler kanunununna uygunluğu İçişleri Bakanlığı Emniyet Güvenlik Dairesi Dernek Şubesi'nin 26.12.1985 gün ve 456625 sayılı yazıları ve İstanbul Valiliği Emniyet Müdürlüğü'nün 9.10.1986 gün ve Şb. Güv.Der. 34-02/200-003834 sayılı yazıları ile onaylanmıştır

Darüşşafaka Cemiyeti'nin 2098 sayılı Yeni Dernekler Kanunu'nun geçici 1. maddesi gereğince yeniden düzenlenen bu tüzüğü 21.3.1987 günlü Olağan Genel Kurul toplantısında görüşülüp kabul edilmiştir.

Bu tüzüğün 20998 sayılı Yeni Dernekler Kanununa uygunluğu İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Güvenlik Dairesi, Dernekler Şubesinin 3.7.1987 gün ve 209529 sayılı yazıları ile onaylanmıştır.

Bu tüzüğün 9/c madesi 11.3.1989 tarihli Olağan Genel Kurul kararı ile değiştirilmiş ve bu değişiklik İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Dairesi Dernekler Şubesi'nin 12.12.1989 gün ve 120390 sayılı yazıları ile onaylanmıştır.

Bu tüzüğün 8,9,10, 36,53 ve54'üncü maddelerinde 6.4.1991 tarihli Olağan Genel Kurul kararı ile yapılan değişiklikler , İstanbul Valiliği Hukuk İşleri Müdürlüğü'nün 28.5.1991 gün 03 (991)556 sayıları ile onaylanmıştır.

